

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет обліку і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ:

_____ 2021 р.
« ____ » _____

ДИПЛОМНА РОБОТА

**Удосконалення управління фінансовою стійкістю
сільськогосподарського підприємства**

**Виконав: здобувач вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Фінанси, банківська справа та
страхування»
зі спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»
Матвійчук Є.Д.**

Керівник: проф. Халатур С.М.

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри _____ С.М. Халатур

« » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ
на дипломну роботу здобувача вищої освіти

Матвійчука Євгенія Дмитровича

1. Тема дипломної роботи «Удосконалення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства»
2. Керівник роботи Халатур Світлана Миколаївна, д.е.н., професор
затверджені наказом ДДАЕУ від «08» жовтня 2021 р. № 3181
3. Строк подання здобувачем роботи «13» грудня 2021 р.
4. Вихідні дані до роботи Баланс, Звіт про фінансові результати(прибутки і збитки), Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Закони України, інші нормативні інструктивні матеріали, праці видатних вчених, статистична та бухгалтерська звітність підприємства, Примітки до річної фінансової звітності, нормативна та фінансово-економічна література.
5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити). 1. Теоретико-методичні засади управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств. 2. Організаційно-економічна характеристика та аналіз фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН України. 3. Напрями удосконалення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства. Висновки і пропозиції.
6. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

Етапи та механізм реалізації фінансової стабілізації підприємства, структура показників фінансової стійкості, алгоритм визначення узагальнюючого коефіцієнта фінансової стійкості підприємства, схема процесу функціонування досліджуваного сільськогосподарського підприємства, структура товарної продукції за видами продукції

сільського господарства у 2020 р., критерії визначення оптимальної структури капіталу сільськогосподарського підприємства, динаміка основних складових активу балансу сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН за 2016-2020 рр., динаміка пасиву балансу досліджуваного сільськогосподарського підприємства за 2016-2020 рр., динаміка фінансових результатів діяльності сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН за 2016 – 2020 рр., динаміка величини доходів і витрат на виготовлення продукції (надання послуг) ДДС ІОБ НААН, фактори, які забезпечують фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства, характеристика капіталізації сільськогосподарського підприємства, форми капіталізації сільськогосподарського підприємства для забезпечення його фінансової стійкості.

7. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання «12» травня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Теоретико-методичні засади управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств.	29.03.21 р.	виконано
2.	Організаційно-економічна характеристика та аналіз фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН	22.10.21 р.	виконано
3.	Напрями удосконалення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства.	15.11.21 р.	виконано
4.	Формування висновків та пропозицій	01.12.21 р.	виконано

Здобувач _____
(підпис)

Євгеній Матвійчука

Керівник роботи _____
(підпис)

Світлана ХАЛАТУР

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1 Фінансова стійкість сільськогосподарських підприємств як основа їх розвитку	10
1.2. Теоретичні аспекти управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств	21
1.3. Сучасні підходи до управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств	29
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА ДДС ІОБ НААН УКРАЇНИ	39
2.1. Організаційно-економічна характеристика ДДС ІОБ НААН України	39
2.2. Аналіз ефективності управління зовнішніми і внутрішніми джерелами формування фінансових ресурсів підприємства	48
2.3. Детерміновані підходи до моделювання та діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства	58
Висновки до розділу 2	67
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	69
3.1. Характеристика загроз фінансової стійкості	69

сільськогосподарського підприємства

3.2. Шляхи удосконалення процесу управління фінансовою стійкістю підприємства 79

3.3. Розширення зони фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України 83

Висновки до розділу 3 90

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ 92

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 96

ДОДАТКИ 104

РЕФЕРАТ

Тема: Удосконалення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства

Магістерська робота: 109 ст., 13 рис., 17 табл., 5 додатків, 76 літературних джерел.

Об'єктом дослідження є процеси формування і реалізації ефективного рівня фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства.

Метою роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти процесу управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства.

В ході виконання дипломної роботи магістра комплексно досліджено стан управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства, обґрунтовано шляхи удосконалення. Результати рекомендовані до впровадження в сільськогосподарських підприємствах України

АНОТАЦІЯ

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, ПРИБУТКОВІСТЬ, РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ, СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО

АННОТАЦИЯ

ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ, ПРИБЫЛЬНОСТЬ, РЕЗУЛЬТАТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРЕДПРИЯТИЕ

SUMMARY

FINANCIAL STABILITY, PROFITABILITY, RESULTS OF ACTIVITY, AGRICULTURAL ENTERPRISE

ВСТУП

Важливість управління фінансовою стійкістю для підприємства не підлягає сумніву. Якщо продажі сповільнюватимуться під час рецесії, фінансово стійке сільськогосподарське підприємство матимете можливість скористатися надзвичайним фондом, щоб оплачувати рахунки, доки продажі не покращаться.

Фінансова стійкість також важлива, оскільки надає можливості для розширення та зростання бізнесу. Коли сільськогосподарське підприємство постійно має зростання прибутковості, воно може розвивати та розширювати фінансово-господарську діяльність. Фінансова стійкість також важлива для кредиторів, ділових партнерів та інвесторів. Кредитори зазвичай хочуть побачити звіт про фінансову стабільність, який показує, що бізнес має достатній грошовий потік і ще не має великої заборгованості. Інвестори та ділові партнери також хочуть побачити докази фінансової стійкості, щоб вирішити, чи варто працювати з таким підприємством чи вкладати гроші у такий бізнес.

Зазвичай потрібен час, щоб досягти фінансової стійкості на новоствореному підприємстві. Кілька ключових кроків можуть допомогти з цим процесом, включають управління витратами і зосередження на побудові відносин із клієнтами, щоб отримувати більш постійний дохід. Утримувати старих клієнтів набагато дешевше, ніж залучати нових.

Вивчення проблеми управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств є важливим аспектом їх розвитку. Умови ринкової економіки та проблеми фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарського підприємства вимагають зміни фінансово-економічної політики та оцінки фінансового стану з огляду на управління фінансовою стійкістю в кризових ситуаціях. Отже, все вищезазначене підтверджує актуальність дослідження теми управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств.

Проблеми управління фінансовою стійкістю підприємств досліджували вчені А. Б. Алексєєва; О. В. Березін; Н. М. Григорська; С. М. Жукевич; Ю. В. Карпенко; Н. В. Каткова; Н. С. Краснокутська; І. В. Кривов'язюк; В. В. Лазоренко, Н. А. Мамонтова; О. А. Матушевська; І. В. Нагорна, Ю.С. Цал-Цалко; Ю. С. Цямрюк; А. В. Череп та інші.

Проте необхідні заходи щодо зміцнення платоспроможності та фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств. До них належать ефективне управління дебіторською заборгованістю, прискорення оборотності капіталу, збільшення прибутку і грошового потоку. Необхідно розробити шляхи вдосконалення структури джерел фінансування, розглянути аспекти підвищення рентабельності капіталу.

Метою роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств.

З урахуванням визначеної мети у роботі поставлено і виконано такі завдання:

- з'ясувати теоретичні аспекти управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати сучасні підходи до управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств;
- провести організаційно-економічна характеристика ДДС ІОБ НААН України;
- проаналізувати ефективність управління зовнішніми і внутрішніми джерелами формування фінансових ресурсів підприємства;
- визначити детерміновані підходи до моделювання та діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства;
- охарактеризувати загрози фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства;
- запропонувати шляхи удосконалення процесу управління фінансовою стійкістю підприємства;
- визначити розширення зони фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН.

Об'єктом дослідження є процеси формування і реалізації ефективного рівня фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти процесу управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: *теоретичного узагальнення* – з метою обґрунтування сутнісних характеристик фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств; *систематизації* – для узагальнення методики аналізу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств; *індукції та дедукції* – для ідентифікації методичних підходів до управління фінансовою стійкістю підприємств; *статистичного аналізу* під час аналізу фінансово-економічного стану функціонування та розвитку підприємства; *абстрактно-логічний* – у процесі виявлення особливостей управління фінансовою стійкістю підприємства.

Інформаційну та статистичну основу роботи становлять законодавчі та нормативні акти України, наукові праці провідних вчених у вітчизняних і зарубіжних виданнях, матеріали конференцій, фінансова та статистична звітність досліджуваного сільськогосподарського підприємства, інформаційні ресурси мережі Internet, що дозволило вивчити основні теоретичні положення управління кредитоспроможністю підприємства.

Конкретизувати та підійти до розкриття проблематики теми роботи з практичної точки зору дозволило використання інформації з фінансових звітів сільськогосподарського підприємства Дніпропетровська дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України. На основі проведеного аналізу було сформовано основні напрямки вдосконалення системи управління фінансовою стійкістю підприємства.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів і прикладних рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства.

Практичне значення даної роботи полягає в висновках та рекомендаціях, які допоможуть сільськогосподарським підприємствам створювати ефективну систему управління фінансовою стійкістю, що дозволяє більш якісно та системно планувати і завчасно забезпечувати бізнес необхідними ресурсами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Фінансова стійкість сільськогосподарських підприємств як основа їх розвитку

Прихильники класичного та найпростішого підходу трактування категорії “фінансова стійкість” стверджують про існування тісного взаємозв’язку між зростанням рівня прибутковості, рентабельності діяльності підприємства та його фінансовою стійкістю. Проте генезис наукової думки показав, що дана закономірність є необхідною, але недостатньою умовою встановлення фінансової стійкості суб’єкта господарювання, адже дохідність підприємницької діяльності, особливо у сфері сільського господарства, не завжди гарантує його платоспроможність. Вчені В. В. Лазоренко [29], І. В. Нагорна [37], Н. А. Мамонтова [32] у своїх працях наголошують на необхідності детального аналізу всіх рахунків підприємства з метою оцінки його платоспроможності, яка визначає фінансову стійкість, інвестиційну привабливість, постійність господарської діяльності, незалежність від зовнішніх джерел фінансування. Таким чином, дослідники визначають фінансову стійкість підприємства крізь призму зрівноваженості його доходів та зобов’язань, яка забезпечує можливість підприємства функціонувати та розвиватися у профілі своєї діяльності (здійснювати безперервний процес виробництва і реалізації продукції, розширювати та оновлювати технологічні потужності) в координатах зростання активів і результатів.

Н. А. Мамонтова [32, с. 5], Ю. С. Цал-Цалко [53, с. 256] додатково акцентують увагу на потребі підвищення ефективності управлінських рішень, які безпосередньо впливають на використання фінансових ресурсів та підсилюють або послаблюють фінансову стійкість.

Наведені вище дослідження більше уваги зосереджують на внутрішніх та тих зовнішніх чинниках, які за своєю природою легко прогнозовані та сценарно визначені. Проте діяльність підприємства в умовах посилення соціально-економічної, правової невизначеності, пандемії COVID-19 наочно засвідчує необхідність врахування при формулюванні поняття фінансової стійкості чинника мінливості середовища, в координатах якого функціонує суб'єкт господарювання. Здатність підприємства до швидкої адаптації та відновлення функціонування в нових несприятливих умовах є однією з основних сучасних ознак фінансової стійкості господарюючого суб'єкта.

Зокрема, С. В. Козловський, Г. Ф. Мазур [21, с. 7], аналізуючи дану категорію з макроекономічної позиції, стверджують, що рівень фінансової стійкості підприємства в мінливому середовищі у випадку раптової активізації дії негативних чинників виражається через функцію швидкої адаптації та повернення параметрів економічних індикаторів до попереднього стану, а також може забезпечувати рівноважний стан економічних процесів протягом тривалого часу та покращуватися за умови позитивної динаміки значень показників економічної системи.

Досліджуючи потенціал сільськогосподарських підприємств, О. В. Березін, Ю. В. Карпенко [3] та Ю. С. Цямрюк [54] доповнюють, що фінансова стійкість підприємства в контексті даного профілю повинна характеризуватися не лише здатністю економічної системи суб'єкта господарювання ефективно протистояти впливу різних негативних чинників та економічних збурень протягом тривалого часу, але й забезпечувати основні цілі економічної діяльності, які відображаються у векторі зростання значень фінансово-господарських показників та доходів від підприємницької діяльності.

За функціонально-ресурсним підходом мікрорівня Н. М. Григорської [12] фінансова стійкість визначається через спроможність суб'єктів господарювання, незважаючи на зміну умов середовища, до безперебійного виконання функцій окремими підрозділами, відповідно до встановленої

структури підприємства, та здатність нарощувати ресурсний потенціал з метою забезпечення процесів життєдіяльності господарюючого суб'єкта в період адаптації та пошуку нового рівноважного стану функціонування і розвитку.

Вивчаючи фінансову стійкість на прикладі вузькопрофільних підприємств, науковці А. В. Череп, О. А. Матушевська та Н. В. Каткова [55, с. 23] доповнюють, що забезпечення фінансової стійкості в контексті мінливого середовища функціонування потребує побудови ефективних механізмів адаптації, протидії та відновлення, які повинні допомогти за несприятливих обставин забезпечити умови повноцінного розвитку як окремого підприємства, так і всіх суб'єктів господарювання, що прямо чи опосередковано пов'язані між собою економічними зв'язками.

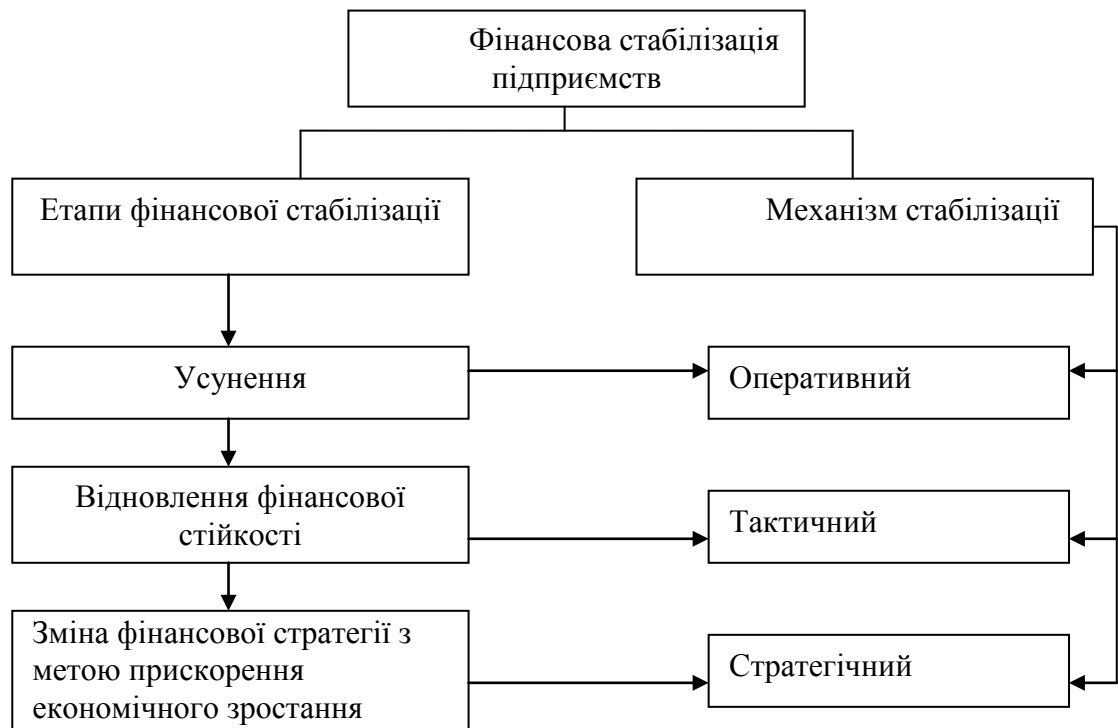
За системно-вартісним підходом С. М. Жукевич [16, с. 208] фінансова стійкість підприємства вимірюється через його здатність здійснювати системний опір мінливому середовищу існування, зі збереженням оптимальної функціональної структури, яка дозволяє безперебійно та ефективно займатися основною підприємницькою діяльністю. Відтак науковець цілком справедливо підсумовує, що фінансова стійкість – необхідна умова кредитоспроможності, фінансової стабільності та рівноваги.

Досліджуючи особливості потенціалу фінансової стійкості корпорацій, І. В. Кривов'язюк [28] зазначає, що в макроекономічному вимірі під фінансовою стійкістю слід розуміти спроможність до встановлення такого фінансово-економічного стану підприємства, який забезпечить зростання його ринкової вартості в координатах цілісного функціонування та постійного, органічного розвитку.

Доповнюють наведені підходи визначення сутності фінансової стійкості дослідження О. А. Матушевської [33, с. 127], яка звертає увагу на необхідність формування відповідних механізмів, які створять умови для мінімізації дії впливу негативних чинників мінливого середовища

функціонування підприємства та забезпечать збалансований процес його розвитку.

Аналіз підходів до визначення дефініцій “фінансова стійкість” дозволив визначити генезис наукової думки впродовж останніх років та водночас продемонстрував, що стійкість і потенціал розвитку підприємства тісно корелюють між собою. Відтак, зважаючи на те, що дане наукове дослідження присвячене визначенню фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, теоретично узагальнено наукові підходи до формулювання потенціалу підприємств даного профілю діяльності. Схематично це зображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1 Етапи та механізм реалізації фінансової стабілізації підприємства

Зокрема, Н. Г. Калюжна [18, с. 83] у загальному вигляді під ресурсним потенціалом сільськогосподарського підприємства розглядає теоретично визначені та практично підтвержені очікування щодо результатів сільськогосподарської діяльності, які обмежуються наявними у використанні економічними ресурсами.

Ресурсні та економічно досяжні можливості є об'єктивною основою встановлення комплексного потенціалу сільськогосподарських підприємств, який через безпосередню участь сучасних суб'єктів господарювання сільськогосподарської діяльності у ринкових відносинах, на думку А. Б. Алексеева [1, с. 36], відображається в координатах зростання рівня покриття потреб сформованого попиту споживачів і товарообороту підприємства та при одночасному збільшенні впливає на формування фінансової стійкості, сприяє зростанню потенціалу в перспективних періодах.

Н. С. Краснокутська [27, с. 8] та О. В. Березін, Ю. В. Карпенко [3, с. 15-16], розвиваючи системно-управлінський підхід до формування потенціалу сільськогосподарського підприємства, розглядають дану категорію крізь призму здатності господарюючих суб'єктів до ефективного акумулювання системи наявних ресурсних та управлінських можливостей з метою ведення фінансово-господарської діяльності, спрямованої на задоволення потреб потенційних споживачів і створення економічної вигоди для учасників, задіяних у процесі виробництва сільськогосподарської продукції. В додатку А показано види економічної стійкості підприємства у залежності від факторів, що на неї впливають.

Детальний аналіз вищенаведених понять дає підстави до зосередження на формулюванні категорії “потенціал фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств”. Потенціал фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства в координатах ринкової економіки формується крізь призму збалансованої структури капіталу й економічних ресурсів, які спроможні забезпечити безперебійний розвиток і функціонування суб'єкта господарювання в середовищі дії мінливих чинників внутрішнього і зовнішнього середовища та створити умови для зростання його майбутньої ринкової вартості [48].

Таким чином, при оцінюванні фінансової стійкості потрібно аналізувати міру відхилення її параметрів від певного оптимального рівня протягом визначеного періоду часу. По-перше, ідеальним є стан, коли таке відхилення

рівне нулю; по-друге, ця ситуація характерна впродовж усього аналізованого періоду часу.

Поширеним підходом до аналізу фінансової стійкості є балансовий, який дозволяє класифікувати та виділяти типи та види фінансової стійкості. Зокрема, Л. М. Докієнко [14, с. 27-28] з використанням балансового методу систематизувала основні типи та критерії оцінки фінансової стійкості на основі показників фінансової звітності та виділила: за часом проведення оцінки – поточну, перспективну та бажану фінансову стійкість; за рівнем фінансової стійкості – дуже високу, високу, нормальну, прийнятну, задовільну та незадовільну; за характером прояву у часі – постійну та тимчасову; за рівнем забезпеченості запасів джерелами їх формування – абсолютну, нормальну, критичну та катастрофічну.

Дослідниця вважає, що для проведення діагностики фінансового стану й отримання раціональних результатів слід регулярно проводити експрес-аналіз діяльності підприємства, використовуючи при цьому невелику кількість показників, які найкраще відображають фінансові результати. Зокрема, до найважливіших індикаторів, на думку А. М. Шаблістої, належать: рентабельність власного капіталу, рентабельність всієї діяльності, рентабельність продажу, коефіцієнт забезпечення власним капіталом, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт інтенсивності обороту оборотного капіталу, коефіцієнт ліквідності. Перевагами методу експрес-аналізу є порівняно невисока трудомісткість, швидкість і легка інтерпретація отриманих результатів.

Результати діагностики фінансового стану підприємства дозволяють зробити висновок про ступінь його фінансової стійкості. Так, Л. М. Докієнко [14, с. 27-28] виділяє три фінансові стани підприємства та умови їх досягнення: фінансову стійкість (ідеальна та достатня стійкість), фінансову рівновагу та фінансову нестійкість (короткострокова, тимчасова та довгострокова). Стан ідеальної фінансової стійкості можливий у випадку, коли сума власного капіталу підприємства перевищує суму немобільних активів. Достатня

стійкість настає за умови, коли сума власного капіталу менша за суму немобільних активів, але більша за суму нефінансових активів. Стан фінансової рівноваги витримується, коли сума власного капіталу дорівнює сумі нефінансових активів, а позикового – сумі фінансових активів.

Р. В. Шамрін [57] у структурі показників, які характеризують економічну стійкість, розрізняє шість груп індикаторів (мікроекономічні, макроекономічні, правові, інформаційні, соціально-політичні, екологічно-техногенні) та чотири зони або типи економічної стійкості (стійку, відносно стійку, кризову та катастрофічну). Автор пропонує здійснювати оцінку економічної стійкості з використанням методу індукції. Тобто на першому етапі визначати зону стійкості для окремих груп індикаторів, тоді як на другому – розраховувати інтегральний індекс економічної стійкості підприємства.

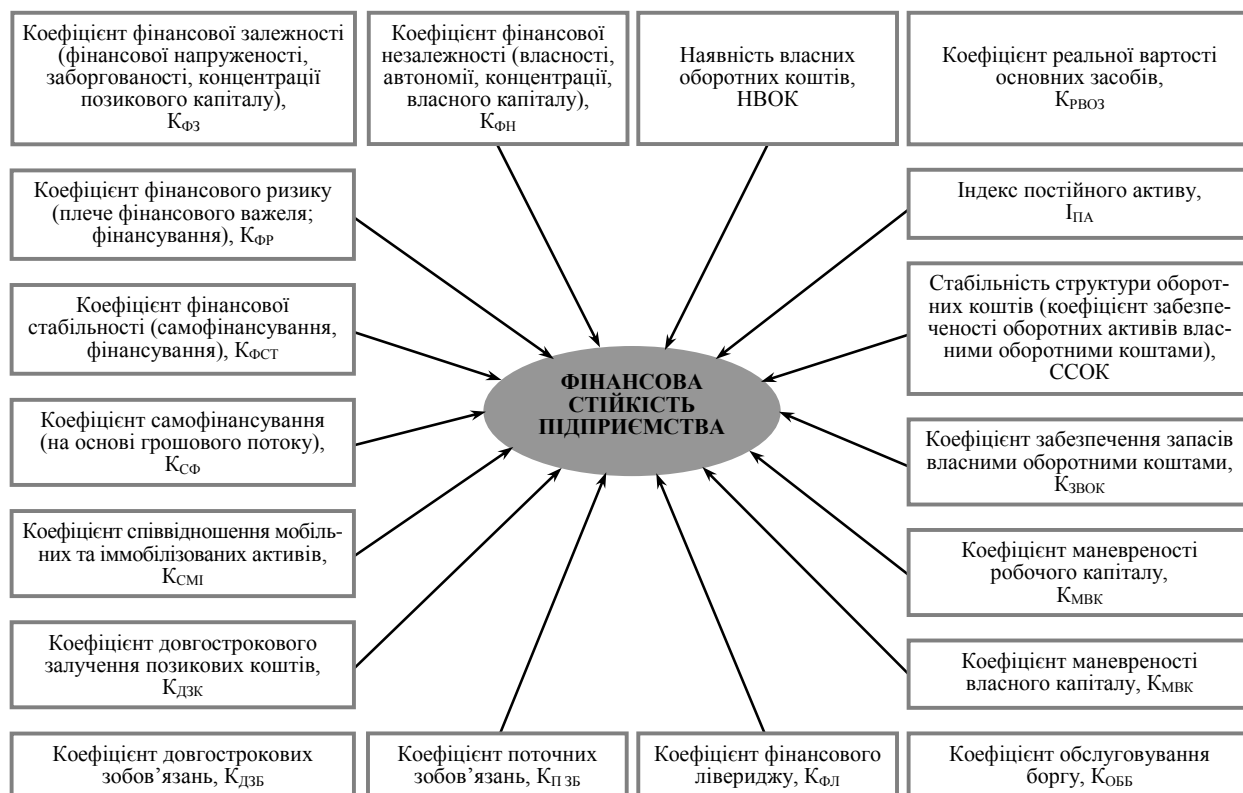
Г. Б. Погріщук, В. В. Руденко при формуванні методики діагностування фінансової стійкості підприємств виділяє шість груп показників, які впливають на фінансову стійкість: завантаженість підприємства, прибутковість, технічна оснащеність, ефективність управління, фінансовий стан, ділова активність. [39, с. 5-10].

Ю. І. Клюс, аналізуючи доступні методики щодо визначення фінансової стійкості, цілком справедливо стверджує, що успіх дослідження безпосередньо залежить від вдало і лаконічно підібраних ключових індикаторів, які відображають рентабельність діяльності, ефективність функціонування, потенціал зростання та самофінансування. Суттєва перевага даної методики над іншими полягає у включенні показників, які характеризують інтенсивність інвестиційно-інноваційних процесів, при оцінюванні такої складової фінансової стійкості, як потенціал зростання та ефективність [20].

Водночас О. В. Семененко, узагальнюючи методичні підходи до оцінювання фінансової стійкості підприємств, визначила широку систему з 38 показників-індикаторів, виділивши п'ять груп параметрів стійкості:

фінансову, виробничу, маркетингову, інвестиційно-інноваційну та організаційну. Зокрема, до індикаторів фінансової стійкості науковець відніс 14 основних показників – чистий оборотний капітал, рентабельність реалізованої продукції, тривалість обороту активів, термін погашення кредиторської заборгованості та коефіцієнти: автономії, маневреності власного капіталу, забезпечення оборотних активів власними обіговими коштами, абсолютної ліквідності, фінансового важеля, співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості, економічного зростання, рентабельності власного капіталу, трансформації (оборотності активів), оборотності кредиторської заборгованості. Серед господарських індикаторів були відібрані такі показники, як сума господарських коштів, які є у розпорядженні підприємства, продуктивність праці та коефіцієнти фондоддачі, зношення основних засобів, оновлення основних засобів та фондоозброєності [45, с. 102-107].

Варто відзначити, що у даній методиці велика кількість параметрів стійкості присвячена аспектам маркетингової та управлінсько-менеджерської діяльності, які теоретично можуть використовуватися при аналізуванні та визначенні потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Це актуалізує методику підходу. Відтак до індикаторів, які визначають маркетингову стійкість підприємства, належать коефіцієнти: оновлення асортименту продукції, рентабельності продажу, ефективності маркетингових досліджень, ефективності рекламних витрат, ринкової частки підприємства. До індикаторів рівня організаційної культури належать коефіцієнти: кваліфікації працівників, етики поведінки працівників, ділових і особистісних якостей працівників, умов трудового життя, стабільності трудового колективу, стану рівня здоров'я, рівня трудової дисципліни. На рис. 1.2 показана структура показників фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства.

Рис. 1.2 Структура показників фінансової стійкості

Результати аналізу наукових праць, які присвячені дослідженню фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, показали, що дана тематика серед вітчизняних науковців досліджувалася доволі фрагментарно, а кількість праць порівняно невелика. Слід відзначити дослідження О. В. Сергєєвої [44], яка, враховуючи особливості діяльності сільськогосподарського підприємства, розробила власну методику діагностики фінансової стійкості. Зокрема, науковець систематизував сім етапів фінансової стійкості та згрупував індикатори, які визначають стійкість бізнес-процесів сільськогосподарського підприємства, у чотири кластери: маркетинговий, фінансовий, торгово-технологічний та організаційно-управлінський. За результатами дослідження науковець пропонує виділяти абсолютно стійку, достатню, припустиму, гранично припустиму та кризову зони для кожного з кластерів фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства.

Практична цінність даного підходу аналізу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства полягає в тому, що вона створює

передумови для діагностики ранніх відхилень значень показників, які формують фінансову стійкість, від рівноважного стану та при ефективному адмініструванні дозволяє адаптувати процес управління фінансовою стійкістю до нових умов функціонування сільськогосподарського підприємства.

Відтак важливо розуміти стратегічну етапність розвитку, зміцнення та ефективного використання потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, яка, своєю чергою, визначає особливості економічної стратегії, а також напрямів зміни векторів менеджменту фінансово-економічного стану суб'єктів бізнесу. Зокрема, на етапі формування потенціалу ключовим слугує: накопичення достатнього фінансового ресурсу; нарощування – збільшення чисельності фінансово та економічно самодостатніх об'єктів; реалізації потенціалу – посилення факторних конкурентних переваг; утримання позицій – подальшого нарощення кредитоспроможності на основі господарської диверсифікації бізнесу та фінансової диверсифікації інструментів розміщення капіталу. Закономірно, що на кожному з етапів більш актуальним є застосування тих чи інших механізмів (у відповідності із їх ув'язанням з найбільш доречними інструментами управління) управління потенціалом фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств. В додатку Б подані принципи аналізу фінансової стійкості підприємства.

Аргументами на користь зазначеного слугує спрямування і характер їх використання. Зокрема, на етапі формування потенціалу ключова увага має бути сфокусована навколо правових, організаційних і методичних аспектів менеджменту, особливо важливо інституціалізувати на підприємстві так званий стандарт управління фінансами як окремого сектору менеджменту якості бізнес-процесів підприємства. У межах стандартних процедур доречно прописати й принципи та методи управління залученням фінансових ресурсів, а також застосуванням фінансово-економічних санкцій до суб'єктів системи управління, що їх порушуватимуть.

На етапі формування потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств акценти зміщуються у бік бюджетування, планування та прогнозування менеджменту фінансово-економічного стану та тенденцій розвитку бізнесу. Застосовувані тут механізми передбачають управління ринково-господарськими процесами, нарощуванням постійних активів у вигляді виробничих та складських площ, техніки та технологій.

На етапі реалізації потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств застосовувані механізми та інструментарій зміщаються у бік аспектів конкуренції, конкурентної боротьби та конкурентоспроможності з активним використанням у таких цілях сучасних управлінських, особливо цифрових та інформаційних, технологій.

На етапі утримання ринкових позицій, коли темпи приросту фінансово-економічної ефективності бізнесу уповільнюються, але, з іншого боку, накопичуються фінансові активи, які все менш раціонально розміщуються та використовуються з нижчою ефективністю, актуалізуються інвестиційно-інноваційні та фінансові механізми, а також механізми, пов'язані з започаткуванням і розвитком нових бізнесів у інших сферах.

Отже, основна мета управління фінансовою стійкістю підприємства полягає у досягненні такого стану фінансово-економічної рівноваги, за якого вплив тимчасових дестабілізуючих чинників мінливого середовища функціонування підприємства прямуватиме до нуля. Досягнення поставленої мети можливе при вирішенні завдань, серед яких важливу роль відіграє: рання діагностика передкризового фінансово-економічного стану підприємства та прийняття необхідних попереджувальних заходів задля сповільнення фінансово-економічних деформацій; акумулювання фінансових ресурсів з ціллю підтримки рівня платоспроможності та подальшого усунення причин, які її знижують; мінімізація негативних наслідків. Реалізація останнього завдання можлива через забезпечення якісних структурних перетворень фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства з урахуванням її довгострокової перспективи.

1.2. Теоретичні аспекти управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств

Питання моделювання фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств виникли у зв'язку з поглибленими дослідженнями, пов'язаними з управлінням цими підприємствами.

Аналізуючи теоретичні аспекти управління фінансовою стійкістю підприємства з позицій системного підходу, можна виділити принципи: інтегрованості (включення до процесу управління результатів моніторингу за зовнішніми та внутрішніми факторами фінансової стійкості, що створює передумови для врахування впливу змін тенденцій окремих чинників мінливого середовища функціонування підприємства на фінансові результати), збалансованості результатів, багатоваріантності ключових факторів фінансової стійкості, різноманітності джерел фінансування та структури капіталу (управління фінансовою стійкістю повинно забезпечувати безперервну діяльність підприємства з максимізацією економічних вигод через зміну комбінацій структури капіталу за джерелами залучення й обсягами фінансування). У функціональному зрізі, на основі вищенаведених принципів визначаються три функції, які повинна виконувати система управління фінансовою стійкістю підприємства: оперативну, координаційну та контрольну [82, с. 158]. Суть оперативної функції полягає у співставленні величини надходжень грошових коштів та рівня їх витрачання в результаті фінансово-господарської діяльності, в той час як координаційна (трансформаційна) – визначає потребу та забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів відповідно до поточного фінансового стану підприємства, зберігаючи при цьому оптимальну структуру капіталу за джерелами формування.

На основі того чи іншого погляду на стійке функціонування підприємства у ринковому середовищі сформульовані такі концепції менеджменту, як парадигма стратегічного управління чи моделі управління

на основі різнотипової системи збалансованих показників. У них наведено ті чи інші види інструментарію, здатного ефективно і раціонально управляти реально існуючим потенціалом, економічними ресурсами і капіталом в умовах, що склалися. Тому розробка на практиці дієвого механізму управління фінансовою стійкістю як складової загальної системи управління завжди визнається актуальним напрямом економічної науки.

Складність обґрунтування моделі цільової (функціонально визначеної) системи управління фінансовою стійкістю сучасних сільськогосподарських підприємств полягає насамперед у неможливості вироблення чітко окресленої стратегії, спрямованої на їх стійкий розвиток. Тому при наявності можливостей планування діяльності підприємства з урахуванням очікуваних змін в середовищі його функціонування в майбутньому періоді виникають умови для управління фінансовою стійкістю підприємства за парадигмою передбачення [90].

У сучасних економічних умовах потенціал фінансової стійкості суспільно значимих (великих) сільськогосподарських підприємств, як і їхня операційна діяльність, стає предметом суспільної уваги. Суспільно-соціальна значимість таких організацій ще й в тому, що вони формують інфраструктуру на території своєї діяльності (створення робочих місць, наповнення місцевих бюджетів тощо) і через політику ціноутворення соціальну стабілізацію громадського суспільства. У теперішній кризовий період значно погіршилися показники ефективності майже всіх сільськогосподарських підприємств (обсяги продажу, паритетність доходів і витрат та ін.). Пониження упродовж тривалого періоду результативної діяльності спричинило послаблення можливостей із формування потенціалу фінансової стійкості.

Організаційно-економічні засади управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств повинні вибудовуватися на основі визначеної стратегії, яка є основним внутрішнім орієнтиром для формування параметрів потенціалу стійкості. В процесах управління фінансовою стійкістю основою для прийняття оперативних рішень виступає моніторинг

(діагностика) змін цього критеріального показника, а також визначення у цих процесах факторів негативного впливу і розробка заходів забезпечення заданого (досяжного) рівня. Проте, на наш погляд, найбільш проблемним питанням є з'ясування реальних можливостей сільськогосподарського підприємства для формування і втілення на практиці заходів, спрямованих на зміцнення потенціалу фінансової стійкості.

Рівень фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств став предметом діагностики і моніторингу з боку державних інституцій у різних державах, що особливо загострилося в часи світової пандемії. Виділення з державного бюджету коштів на субсидювання (дотування) комерційних суб'єктів цього сектору породило і численні дискусії з боку незалежних громадських (професійних) організацій. Дієвість практичного впровадження програм державно-приватного партнерства знаходить вираз у можливостях забезпечення широких верств населення доступними споживчими товарами і послугами. Класифікація видів аналізу фінансової стійкості подана в додатку В.

На практиці вкрай складно пов'язати оцінену в той чи інший спосіб фінансову стійкість на поточний момент із потенційною продуктивністю (потенціалом) взятих у розрахунок економічних ресурсів і капіталу. Формування потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств будь-якій національній економіці дедалі більше стає залежним не стільки від ефективності внутрішньогосподарського управління, як від змін у стані зовнішнього середовища. Важливим як ніколи стає індикатор купівельної спроможності населення, а тому таку критеріальну ознаку слід враховувати у моделях оцінювання і концепціях управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств.

У тематичних дослідженнях побудови управлінської системи відображається різний базис, зокрема функціональний, ситуаційний, системний та процесний підходи. При формулюванні управлінських технологій часто популяризується процесний підхід, який пропонується й

для управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств. Відзначається, що при його практичному впровадженні потрібна “трансформація традиційного функціонального менеджменту у менеджмент бізнес-процесів” [55, с. 5-10]. Тобто акцентом управління стають пріоритетні бізнес-процеси, які на основі реалізації управлінських рішень стратегічного й оперативного характеру забезпечують умови стійкої діяльності підприємства. На основі опрацювання наукових надбань у сфері фінансової стійкості науковцями пропонується застосування системно-процесного підходу, що, як обґрунтовується, забезпечує збалансованість та взаємоузгодженість всіх елементів, функцій та видів діяльності підприємств, орієнтованих на досягнення стійкості функціонування та розвитку [58, с. 241-247].

Дотримуємося позиції, що в умовах, які склалися у суспільно-економічному середовищі, найбільш адекватним слід визнати ситуаційне управління фінансовою стійкістю. Насамперед відзначається те, що управлінське рішення за такого підходу ґрунтується на появі реальних і явно виражених проблем, а не спланованих заходах. Крім того, цей підхід у своїй базовій основі передбачає децентралізацію управлінських функцій, що само по собі формує адаптивність і гнучкість організаційної структури підприємства, забезпечує швидку реакцію персоналу бізнесу на умови, що змінюються.

Невизначеність ринкової кон'юнктури, низка негативних і різноманітних за своєю природою економічних та соціальних чинників у синергетичному ефекті спричиняють появу різноманітних і неочікуваних ризиків у діяльності сучасних економічних суб'єктів. Їх нейтралізація (мінімізація) для збереження дієвості бізнесу розглядається у контексті управлінських аспектів забезпечення фінансової стійкості підприємства. Підсистема управління фінансовою стійкістю суб'єкта господарювання має місце у будь-якій концепції менеджменту.

З метою побудови концептуальної системи управління потенціалом фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства необхідно оцінити

наявні підходи до трактування сутності такого управління з виділенням окремих його елементів. Алгоритм визначення узагальнюючого коефіцієнта фінансової стійкості на основі розрахунку системи показників наведено на рис. 1.3.

Рис. 1.3 Алгоритм визначення узагальнюючого коефіцієнта фінансової стійкості підприємства

З іншої сторони, основна мета управління фінансовою стійкістю полягає у створенні засобами системи ефективних заходів і дій умов для забезпечення господарсько-структурної цілісності підприємства в мінливому середовищі функціонування, яка дозволить безперервно здійснювати задекларовану господарську діяльність зі збереженням фінансового стану на задовільному рівні.

Зважаючи на циклічність економічних процесів, управління фінансовою стійкістю слід ототожнювати з системою циклічних, взаємопов'язаних дій, спрямованих на визначення факторів, які чинять вплив на значення показників фінансової стійкості та забезпечують виконання прийнятих управлінських фінансових рішень. Науковці цілком справедливо

зазначають, що в сучасних умовах мінливого середовища управління фінансово-економічними процесами підприємства повинно відбуватися з використанням адаптивних підходів до регулювання, з урахуванням постійно змінних факторів, які на них впливають, та забезпечувати регулювання фінансової стійкості, як в короткостроковому, так і довгостроковому періодах діяльності підприємства. Класифікація макроекономічних показників фінансової стійкості подана в додатку Д.

Важливо, аби політика формування та ресурсного забезпечення управління потенціалом фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств враховувала специфіку етапу життєвого циклу розвитку та реалізації потенціалу. Зокрема, на стадії формування потенціалу акценти зводяться до залучення та розміщення класичних як для сільськогосподарської діяльності ресурсів (фінансових, матеріальних, кадрових, техніко-технологічних). При розширенні масштабів діяльності разом із посиленням потенціалу фінансової стійкості актуалізується потреба в нарощуванні запасів, обігових коштів, якісному управлінському та виробничому персоналі, логістичних та комунікаційних технологіях, нематеріальних ресурсах. На етапі зрілості потенціалу фінансової стійкості доречно зміщати використовувані інструменти та засоби у бік залучення й ефективного використання інвестиційно-інноваційних ресурсів, наукових кадрів, фахівців, здатних впроваджувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Еволюційними викликами стадії постнасичення здебільшого стають передумови до стагнації розвитку, відвернути які та повернути стабільність функціонування і реалізації потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств має відшукання резервів і можливостей для активізації інноваційно-технологічної діяльності. Стратегічними ресурсами на цій стадії стають інформаційно-комунікаційні, передусім програмне забезпечення, інструменти електронних розрахунків, засоби стратегії просування та продажу продукції, інтелектуально-кадрові ресурси,

активна діяльність із створення та впровадження інноваційних продуктів та технологій.

Потрібно наголосити на тому, що об'єктивно наявна специфіка в організації управління потенціалом фінансової стійкості безпосередньо сільськогосподарських підприємств, які вибудовують свою конкурентну стратегію розвитку, так і особливості управління, пов'язані з проходженням того чи іншого етапу розвитку таких суб'єктів господарювання.

У підсумку узагальнення теоретико-методичних засад у сфері управління складними системними фінансово-економічними категоріями, зокрема – потенціалом, є підстави вести мову про такі етапи розвитку, як (1) формування, нарощування, (3) реалізація потенціалу, (4) утримання провідних ринкових позицій. Концептуальна актуальність зазначеного, попри інше, полягає й у тому, що жодне підприємство не в змозі одномоментно охопити увесь ринок, що ефективно функціонують та мають стабільну раціональну структуру власного капіталу, зберігаючи високу ліквідність та платоспроможність. Адже створення кожного з таких об'єктів – процес тривалий, пов'язаний із акумулюванням необхідних фінансових, матеріальних та трудових ресурсів, що за сучасних ринкових умов господарювання складно доступні та потребують значних витрат на їх залучення.

Відповідно, більш затребуваними тут стають інструменти двох груп: (1) ризик-менеджменту і контролю, страхування, управління фінансовими активами, дивідендами та фінансовими трансфертами.

Теоретично осмисливши концепцію управління фінансовою стійкістю підприємств, можна виділити 5 етапів, які формують алгоритм процесу дослідження та управління фінансовою стійкістю. Серед них: визначення напрямів і значущості окремих елементів забезпечення фінансової стійкості підприємства; діагностика його фактичного стану, виділення чинників, які дестабілізують стійкість розвитку підприємства; оцінка ключових та підсумкового індикаторів фінансово стійкого розвитку; відбір методів,

принципів, цілей та завдань управління фінансово стійким розвитком підприємства. Таким чином, даний логіко-структурний методичний підхід до вивчення та управління процесами, які формують фінансову стійкість підприємства, може бути апробований на прикладі сільськогосподарських підприємств.

Очевидно, що ефективне управління фінансовою стійкістю підприємства можливе лише у випадку, коли в процесі дослідження чітко визначені об'єкт, суб'єкт, мета та завдання управління, які виступають опорними конструкціями подальших управлінських дій. Розкриття сутності суб'єкта та об'єкта системи управління з позицій відповідно керуючої та керованої підсистеми наголошують на наявності тісного взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом управлінської системи. З одної сторони, суб'єкт управління через наперед визначені заходи, засоби та інструменти впливає на об'єкт регулювання, створюючи, таким чином, умови для корекції фінансово-економічних процесів та значень показників фінансової стійкості. З іншої сторони, суб'єкт є залежним від об'єкта, адже його керуючі функції та можливості залежать від останнього. До об'єктів управління фінансовою стійкістю належать чинники, які визначають розвиток фінансово-економічних процесів підприємства, можуть стимулювати або дезактивувати стійкість його економічної системи. В той час як до суб'єктів управління – відповідні створені служби підприємства (відділи фінансово-економічного планування та управління, аудиту фінансової діяльності та ін.) або окремі фахівці, в посадові інструкції яких включений обов'язок проведення фінансово-економічного аналізу господарської діяльності та прийняття відповідних управлінських рішень.

Таким чином, на основі опрацювання й узагальнення матеріалу управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств виокремлено основні особливості. Управління фінансовою стійкістю характеризується множиною станів, що визначається набором ресурсів, елементів і процесів, що відбуваються, а також ефективністю їх

використання й організованістю зв'язків між ними. Це потребує постійного пошуку максимальної відповідності процесів та елементів системи один одному. Інакше кажучи, зміни процесів, що відбуваються в системі, суб'єкт управління повинен відстежити і внести відповідні зміни в структуру і склад елементів системи для забезпечення фінансової стійкості. Разом з тим, процеси в системі мають бути узгоджені з процесами в зовнішньому середовищі існування системи, саме механізм узгодження процесів і формує її адаптивні властивості, що нерозривно пов'язані із фінансовою стійкістю. Процеси зовнішнього середовища безпосередньо впливають на умови функціонування й розвитку сільськогосподарського підприємства як з позиції їх складу, так і з позиції взаємодії між елементами середовища. Управління фінансовою стійкістю буде визначатися тим, наскільки зовнішні процеси будуть впливати на внутрішні процеси системи. Тому завдання підтримання фінансової стійкості полягає в тому, щоб використати складну взаємозумовленість і взаємозалежність елементів і процесів системи, що призводять до підвищення рухливості й динамізму всіх процесів, запустити механізми самоорганізації і вивести систему на траєкторію стійкого функціонування й розвитку у вибраному напрямку. У цих умовах значну роль відіграє побудована система управління фінансовою стійкістю, а саме засоби управлінських впливів, здатні забезпечити існування сільськогосподарського підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища й функціонування механізмів адаптації та самоорганізації.

1.3. Сучасні підходи до управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств

Управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств різного рівня є процесним управлінням, що являє собою набір взаємозв'язаних дій і рішень, спрямованих на досягнення максимально

стійкого стану підприємства або можливості переходу до якісно нового стану при ефективному використанні наявних ресурсів для досягнення цього стану шляхом формування компенсаторних механізмів протидії впливам зовнішнього середовища. Таким чином, управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства має здійснюватися на основі дослідження факторів зовнішнього середовища, складових і потенціалу фінансової стійкості підприємства з урахуванням принципів управління функціонуванням і розвитком підприємства, поставлених цілей, результатів комплексної діагностики рівня фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. На основі цього можна забезпечити ефективне управління, спрямоване на досягнення стійкого функціонування й розвитку підприємства.

При формуванні механізмів управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства концептуально важливими є такі положення:

1. Економічний розвиток підприємства визначається параметрами його фінансової стійкості і найбільш вагомими характеристиками. У цьому випадку формується загальна стратегія розвитку підприємства, спрямована на підтримку його стійкого стану.

2. Забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства повинно ґрунтуватися на правилі максимізації ефекту при мінімізації витрат, тобто пошуком компромісу між економічним розвитком підприємства і витратами внутрішніх ресурсів для забезпечення цього розвитку.

Етап аналізу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства ґрунтується на таких загальних методологічних принципах:

- упорядкований опис елементів та об'єктів підприємства на основі їх класифікації;

- функціональний аналіз – вивчення елементів та об'єктів підприємства виходячи з основних функцій, які вони виконують у межах системи, що досліджується;

- причиново-наслідковий аналіз, що дає можливість дослідити взаємозв'язок елементів та об'єктів підприємства у впорядкованій сукупності та їх вплив на фінансову стійкість функціонування підприємства;

- системний аналіз, спрямований на одержання цілісної картини стану, властивостей підприємства та його розвитку в цілому.

Побудова системи показників аналізу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства має відповідати таким вимогам:

- комплексність – при виборі показників, що характеризують фінансову стійкість, має бути реалізоване правило всебічної характеристики стійкості функціонування підприємства;

- системність – вибрані показники повинні характеризувати об'єкт дослідження як систему і мати впорядковану структуру (показники мають відображати ступінь реалізованості функцій системи, що досліджується);

- репрезентативність – наявність достатньої кількості показників для загальної характеристики фінансової стійкості функціонування сільськогосподарського підприємства за умови відсутності дублювання;

- достовірність забезпечується використанням надійних джерел і методик одержання інформації;

- порівнянність забезпечується застосуванням єдиних методик спостереження інформації і використання звітності;

- можливість одержання необхідної інформації для розрахунку вихідних показників з наявної статистичної звітності.

Ресурсна компонента також забезпечує процес руху ресурсів на підприємстві, формує, відновлює та утилізує їх. Інформаційне забезпечення є однією з найважливіших забезпечувальних функцій системи управління фінансовою стійкістю. Якість інформації, яка надходить до підприємства й обробляється в інформаційній компоненті, є визначальним фактором

обґрунтованості рішень, що приймаються при управлінні фінансовою стійкістю. Інформаційна компонента забезпечує основні процеси обміну інформацією, її кодування, вибір каналу передачі, передавання й декодування. Також ця компонента є «фільтром» інформації, що надходить до системи управління. При проектуванні компоненти інформаційного забезпечення мають бути виконані основні вимоги до якості інформації, що надходить до системи: своєчасність, достовірність, достатність, надійність, коректність, висока швидкість збирання, оброблення й передавання, актуальність та адресність.

Останньою компонентою забезпечувальної підсистеми є компонента правового забезпечення. Без якісного правового забезпечення за цими напрямками якісне й ефективне функціонування системи управління фінансовою стійкістю є неможливим. Головними підсистемами системи управління фінансовою стійкістю є керована й керувальна підсистеми. Будь-яке підприємство є єдністю цих двох підсистем. Керована підсистема являє собою набір керувальних компонент, що забезпечують процес стійкого функціонування підприємства. Керована підсистема складається з компонент стратегічного й тактичного управління фінансовою стійкістю підприємства, адаптивного управління й самоорганізації. Керувальна підсистема являє собою суб'єкт управління, тобто сукупність органів управління підприємством, що здійснюють цілеспрямовані управлінські впливи на керовану підсистему й забезпечують фінансову стійкість функціонування підприємства.

Керувальна підсистема складається з семи компонент: компонент розроблення раціональних управлінських рішень, оперативного управління реалізацією рішень, планування, аналізу, обліку, мотивації і контролю за управлінськими рішеннями. Головною компонентою керувальної підсистеми є компонента розроблення раціональних управлінських рішень, яка являє собою основу керувальної підсистеми. Робота в кожній наступній

компоненті, нехай це планування чи контроль, починається з розроблення управлінського рішення, а закінчується оформленням рішення.

Таким чином, компонента розроблення раціональних управлінських рішень, що забезпечує цикл прийняття рішення за кожною компонентою керувальної підсистеми, являє собою єдиний набір загальних функцій:

1. Організація розроблення управлінських рішень за кожною компонентою керувальної підсистеми.

2. Аналіз і синтез управлінських рішень за кожною компонентою керувальної підсистеми.

3. Прогнозування параметрів фінансової стійкості підприємства, яких необхідно досягнути.

4. Раціоналізація й оптимізація управлінських рішень за кожною компонентою керувальної підсистеми.

5. Оформлення управлінських рішень за кожною компонентою керувальної підсистеми.

Для забезпечення ефективної взаємодії між керувальною й керованою підсистемами мають виконуватися такі умови:

- повна взаємодія підсистем, побудована на принципах зворотного зв'язку;

- відносна самостійність керованої підсистеми від керувальної;

- відповідність процесів, цілей і завдань, що відбуваються між керованою й керувальною підсистемами.

Одним з необхідних етапів управління сільськогосподарським підприємством є формування стратегій їх фінансово стійкого розвитку. У широкому сенсі під формуванням стратегії фінансово стійкого розвитку підприємства розуміють комплекс заходів з адаптації до змін у зовнішньому середовищі за допомогою інструментів управління фінансовою стійкістю підприємства. У вузькому сенсі під формуванням стратегії фінансово стійкого розвитку підприємства слід розуміти вибір стратегії поведінки підприємства відповідно до цілей, проблем і можливостей, певних

характеристик зовнішнього середовища, потенціалу фінансової стійкості й ефективності.

В економічній практиці розрізняють такі стратегії фінансово стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств:

1. Активна стратегія фінансово стійкого розвитку підприємства формується під впливом значного потенціалу фінансової стійкості підприємства й ламінарного розвитку процесів зовнішнього середовища при його високій прогнозованості. У цих умовах підприємство майже не витрачає ресурсів на протистояння негативним факторам зовнішнього середовища, формуються висока додана вартість, ефективність і фінансова стійкість функціонування підприємства.

2. Помірна стратегія фінансово стійкого розвитку підприємства формується в умовах незначних збурень зовнішнього середовища, підприємство має всі необхідні ресурси й механізми для підтримки стійкого стану й розвитку.

3. Оборонна стратегія фінансово стійкого розвитку підприємства спрямована на захист стійкого стану, усі ресурси й механізми підприємства спрямовані на забезпечення адаптації до динамічних змін і значних впливів зовнішнього середовища. Зовнішнє середовище можна охарактеризувати як мінливе, динамічно змінне, слабо прогнозоване, зі значною варіацією параметрів.

4. Залишкова стратегія фінансової стійкості підприємства формується в умовах значних збурень і високої невизначеності зовнішнього середовища, динамічних змін умов існування. У такому випадку стратегія спрямована на забезпечення активної адаптації і перехід до якісно нових станів існування або ліквідації підприємства.

5. Проміжна стратегія фінансової стійкості підприємства характеризується високою адаптацією до змін у зовнішньому середовищі, при цьому використовуються значні ресурси й механізми з метою досягнення стійкого стану або переходу до якісно нового стану. Специфіка проміжної

стратегії полягає в тому, що вона не розрахована на довгострокову перспективу підтримки стійкого функціонування підприємства, а забезпечує короткострокову адаптацію до змін зовнішнього середовища й дає змогу переходити від однієї стратегії до іншої.

6. Комбінована стратегія фінансової стійкості підприємства формується під впливом структурних безповоротних змін зовнішнього середовища і являє собою комбінацію двох або більше основних стратегій забезпечення фінансової стійкості функціонування підприємства. Рівень фінансової стійкості функціонування підприємства визначається обґрунтованим вибором стратегії забезпечення стійкості.

Для кожного стану сільськогосподарського підприємства рекомендовано окремий стратегічний набір (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Карта вибору стратегій забезпечення фінансової стійкості
сільськогосподарського підприємства**

№ п/п	Характеристика стану фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства	Вибір стратегії
1	Відносна фінансова стійкість підприємства. Некритичний рівень фінансової стійкості підприємства. Позитивні показники економічного зростання	Активна Помірна
2	Критичний стан фінансової стійкості підприємства. Фінансова стійкість підприємства є низькою. Зниження темпів економічного зростання	Оборонна Проміжна
3	Стан стагнації підприємства. Фінансова стійкість підприємства є не вищою за середню. Економічного зростання немає	Оборонна Помірна Залишкова
4	Нестійкий стан підприємства. Підприємство перебуває в кризовому нестійкому стані. Економічного зростання немає	Залишкова Комбінована

Таким чином, під час діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства та управління нею треба враховувати такі особливості:

- практично всі параметри фінансової стійкості мають нелінійний характер;
- більшість підприємств мають динамічні елементи у своїй структурі;
- у більшості підприємств наявною є велика кількість зворотних зв'язків;
- підприємства мають структуру, що змінюється протягом часу, ці зміни постійно відбуваються під впливом зовнішнього середовища й механізму управління підприємство;
- під час моделювання фінансової стійкості складно передбачити банкрутство підприємств, оскільки більшість із них не мають горизонту існування.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що зараз нагальними проблемами, які необхідно вирішити під час моделювання фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, є: обґрунтований вибір показників для оцінювання фінансової стійкості підприємств різного рівня; дослідження негативних факторів, що впливають на фінансову стійкість функціонування підприємств; визначення меж фінансової стійкості підприємства, тобто дослідження потенціалу фінансової стійкості підприємства до збурень зовнішнього середовища; дослідження впливу імпульсних реакцій різного типу на стан фінансової стійкості підприємства, що змінюють траєкторію руху підприємства і мають варіабельний характер. Тому виникає необхідність у пошуку й аргументації меж безпечної зміни величин показників або області фінансової стійкості підприємства.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз наукових і практичних робіт з теорії фінансової стійкості підприємств показав, що більшість дослідників тлумачать категорію «фінансова стійкість» як здатність підприємства повертатися до свого

функціонального і структурного станів, зберігаючи адаптивні властивості, при цьому досягати запланованого результату розвитку із заданими характеристиками відхилень під впливом зміни зовнішніх факторів, а також ефективно протистояти несприятливому їх впливу.

2. Виокремлено основні й специфічні принципи теоретичного базису означень фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств: принципи комплексності, організаційної єдності, дотримання ієрархій, регулярності, доступності, оперативності, достовірності, повноти.

3. Аналіз підходів до означення категорії «фінансова стійкість підприємства» дав змогу виокремити серед них два основні: динамічний і системний. Так, відповідно до динамічного підходу слід виділяти такі види фінансової стійкості: стійкість першого роду, стійкість другого роду, адаптивна стійкість першого роду, адаптивна стійкість другого роду, комплексна стійкість, потенційна стійкість. Згідно з системним підходом виділяють такі види фінансової стійкості підприємства: загальна, абсолютна, нормативна, фактична, факторна, превентивна, реактивна, структурна. З практичної позиції слід виокремити активні й пасивні види фінансової стійкості підприємства. Пасивні види фінансової стійкості, що формуються на рівні структури підприємства: збалансованість, гармонічність і міцність; активні види фінансової стійкості, що формуються на основі потенціалу підприємства та вмотивованості керівництва: адаптивність, життєздатність, самозбереження, саморозвиток і самоорганізація. При оцінюванні фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств за періодом часу стійкість класифікують так: ретроспективна, поточна, прогнозована, стратегічна.

4. Дослідження факторів фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств показало, що всі фактори слід поділити на дві групи: екстенсивні й інтенсивні. Під екстенсивними факторами фінансової стійкості розуміють внутрішні ресурси підприємства, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості. До інтенсивних факторів належать відтворювальні фактори фінансово-господарської діяльності: накопичений досвід

управління, його резистентний, адаптивний і самоорганізаційний механізми. Аналіз літературних джерел дав змогу класифікувати фактори фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств таким чином: за областю виникнення – зовнішні і внутрішні; за ступенем складності – прості і складні; за характером – статичні і динамічні; за охопленням економічних суб'єктів – колективні й індивідуальні; за тривалістю збурень – короткострокові та довгострокові; за рівнем реалізації – макроекономічні, мезоекономічні та мікроекономічні; за проявом – циклічні, систематичні, несистематичні; за ступенем впливу на стан сільськогосподарського підприємства – безкризові, мінімальні, підвищені, критичні, кризові.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА ДДС ІОБ НААН УКРАЇНИ

2.1. Організаційно-економічна характеристика ДДС ІОБ НААН України

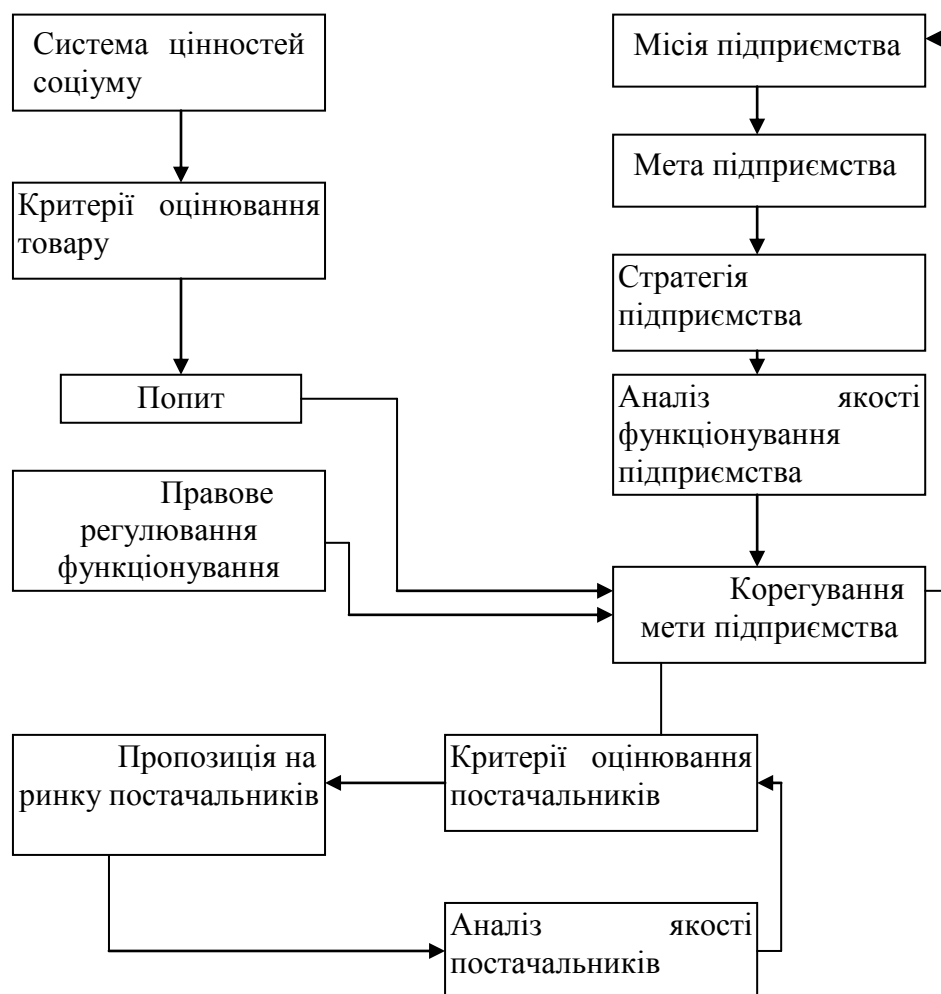
Організаційно-економічна характеристика сільськогосподарського підприємства показує необхідну структуру фінансово-господарської діяльності на основі цілей підприємства. Незважаючи на різноманітність видів діяльності, необхідно уточнити та визначити межі та оптимальні значення показників, а також визначити суб'єктів управління на основі принципу, що визначає адекватність управлінської діяльності підприємства.

Організаційно-економічна характеристика як один з основних елементів архітектури підприємства визначає розподіл цілей і завдань керівництва і персоналу, тобто ця характеристика є формою розподілу ресурсів щодо прийняття та реалізації управлінських рішень.

Досліджуване підприємство займається виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції. Очолює досліджуване підприємство Заверталюк Володимир Філімонович. На підприємстві працює 29 найманих осіб, в тому числі заступник – економіст і бухгалтер, механік, агроном, трактористи та інші. ДДС ІОБ НААН України займається вирощуванням сільськогосподарських культур. Основний прибуток має від реалізації зернових культур, насамперед пшениці твердих сортів, ячменю та соняшнику.

У процесі своєї діяльності досліджуване сільськогосподарське підприємство взаємодіє з постачальниками та покупцями. На рис. 2.1 представлено матрицю принципів взаємодії сільськогосподарського підприємства Дніпропетровська дослідна станція Інституту овочівництва і

баштанництва Національної академії аграрних наук України з постачальниками і покупцями у процесі функціонування.

Рис. 2.1 Схема процесу функціонування досліджуваного сільськогосподарського підприємства

Організаційно-економічна характеристика, що відображає форму поділу праці (спеціалізація) на виробництві, матеріально-технічне забезпечення та структуру управління, тим самим визначає продуктивність підприємства. Перераховані нижче елементи впливають на організаційно-економічну характеристику сільськогосподарського підприємства:

- зміни в асортименті продукції, тривалості циклу виробництва, технології, масштабах і типі виробництва;
- виробничі та галузеві особливості організації виробництва;

- параметри ринку, на якому функціонує підприємство;
- рівень механізації та автоматизації бізнес-процесів підприємства;
- кваліфікація та компетенції персоналу.

Таким чином, організаційно-економічна характеристика підприємства встановлюється на основі сфери діяльності і змісту завдань, які виконує підприємство, попередньо задавши напрямок та інтенсивність інформаційних потоків.

Дніпропетровська дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва НААН України обробляє землю з метою ведення сільськогосподарської діяльності. Для більш детальної характеристики досліджуваного сільськогосподарського підприємства в таблиці 2.1 розглянуто динаміку та структуру земельних угідь ДДС ІОБ НААН України.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура земельних угідь ДДС ІОБ НААН України

Показник	2016		2017		2018		2019		2020		2020 р. до 2016 р. (%)
	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%	
Загальна земельна площа	425	100	425	100	425	100	404	100	404	100	95,06
в т.ч. с/г угідь	354	83,29	354	83,29	354	83,29	350	86,63	350	86,63	98,87
- ріллі	337	79,29	337	79,29	337	79,29	334	82,67	334	82,67	99,11
пасовища	17	4,00	17	4,00	17	4,00	16	3,96	16	3,96	94,12
Припадає на 1 робітника:											
- с/г угідь	12,21	-	12,21	-	12,21	-	12,07	-	12,07	-	98,87

Сільськогосподарська діяльність на досліджуваному підприємстві проводиться на землях площею 404 га у 2020 році, що на 5% менше, ніж у 2016 році.

Розглянемо ефективність діяльності досліджуваного підприємства, для цього скористаємося даними табл. 2.2, побудованій на основі фінансової звітності.

Таблиця 2.2

Показники ефективності діяльності ДДС ІОБ НААН України

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2016 р., +/-
Середньорічна вартість основних фондів, грн.	114816	4245056	4067140	3767992	3367944	3253128,0
Середньорічна вартість оборотних фондів, грн.	1436	1859096	187631	818991	1676872	1675436,0
Фондозабезпеченість в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, грн.	32433,9	5096465,5	1148909,6	4523719,2	951396,6	918962,71
Фондоозброєність праці в розрахунку на 1 середньорічного працівника, грн.	3959,1	146381,2	140246,2	129930,7	116136,0	112176,83
Фондовіддача в розрахунку на 100 грн. основних фондів, грн.	3064,03	82,87	85,27	110,46	128,24	2935,79
Фондомісткість 100 грн. валової продукції, грн.	3,26	120,67	117,28	90,53	77,98	74,72
Вартість оборотних фондів в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, грн.	11763	15229882	1537090	6785925	13894082	13882318,4

Аналіз табл. 2.2 дозволяє зробити висновки про те, що протягом досліджуваного періоду ДДС ІОБ НААН України успішно здійснює діяльність. Про це свідчить той факт, що у 2016-2020 рр. суттєво зростають всі показники ефективності діяльності. З таблиці 2.2 видно, середньорічна вартість основних фондів за останні 5 років стала більше на 3253128 грн., і склала в 2020 році 3367944 грн.

Також збільшилась середньорічна вартість оборотних фондів і становить в звітному році 1676872 грн. Фондозабезпеченість в розрахунку на 100 га с.-г. угідь також збільшилась на 918962 грн. у 2020 році порівняно з 2016 р., фондоозброєність праці в розрахунку на 1 середньорічного працівника збільшилась на 112176 грн., а фондівіддача в розрахунку на 100 грн.

основних фондів знизилась на 2935,79 грн.. Фондомісткість на 100 грн. валової продукції зросла на 74,72 грн.

З показників таблиці 2.3 видно динаміку реалізації товарної продукції в ДДС ІОБ НААН, так як діяльність господарства спрямована на виробництво продукції рослинництва, її реалізацію і отримання прибутку.

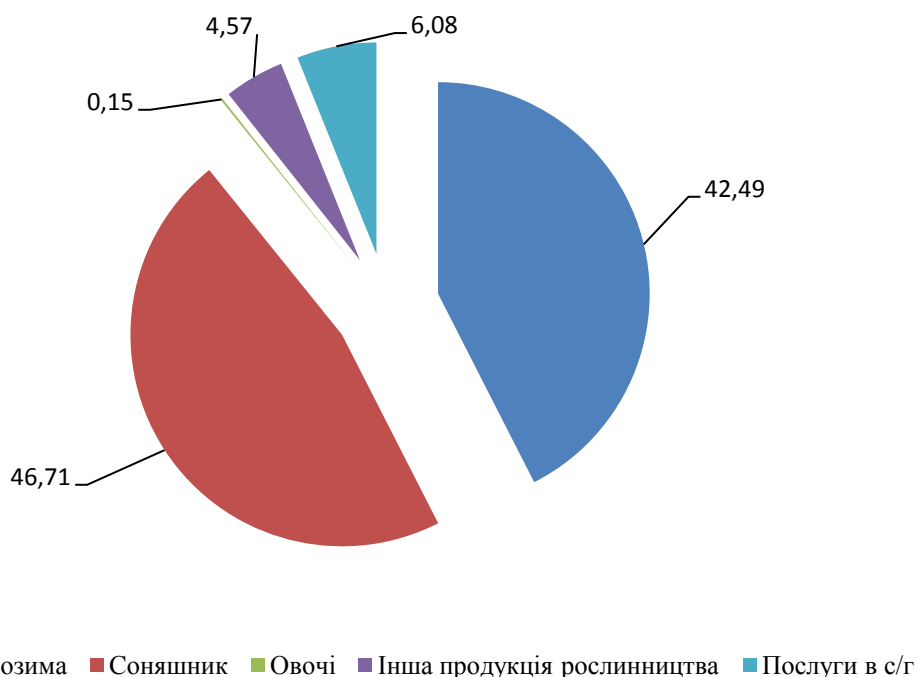
Таблиця 2.3

Склад товарної продукції за видами продукції сільського господарства, тис. грн.

Вид продукції	2016 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		Відхилен. 2016 р. до 2020р. (+, -)
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Пшениця озима	145	7,05	1972	77,39	2350	76,60	2278	42,49	2133
Кукурудза	367	17,85	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-367
Соняшник	102	4,96	110	4,32	139	4,53	2504	46,71	2402
Овочі	15	0,73	7	0,27	9	0,29	8	0,15	-7
Інша продукція рослинництва	45	2,19	93	3,65	136	4,43	245	4,57	200
Продукція рослинництва всього	674	32,78	81	3,18	2634	85,85	5035	93,92	4361
Продукція тваринництва всього	43	2,09	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-43
Послуги в с/г	1339	65,13	366	14,36	434	14,15	326	6,08	-1013
Всього	2056	100	2548	100	3068	100	5361	100	3305

Проаналізувавши таблицю 2.3 можна зробити висновок, що у 2020 році реалізація товарної продукції порівняно з 2016 р. в господарстві підвищилась на 3305 тис. грн., а саме за рахунок збільшення реалізації пшениці та соняшнику. Рекомендовані заходи бізнес-політики орієнтовані на збільшення інвестицій у маркетинг, випуск нових видів продукції, збільшення обсягів виробництва, впровадження нових стандартів і прагнення до максимальної раціоналізації витрат.

Структура товарної продукції за видами продукції сільського господарства у 2020 показана на рис. 2.1

Рис. 2.2 Структура товарної продукції за видами продукції сільського господарства у 2020, %

Аналіз рис. 2.2 підтверджує, що в структурі товарної продукції переважає продукція рослинництва серед загального обсягу, зокрема пшениця озима складає 42,49 %, соняшник складає 46,71 %.

При складанні організаційно-економічної характеристики сільськогосподарського підприємства необхідно враховувати наявність трудових ресурсів. Також оцінюється їх рівень підготовки та кваліфікації. Одним із важливих показників є плинність кадрів та її причини. На завершення дається оцінка ефективності управління людськими ресурсами. Зазвичай персонал поділяють на обслуговуючий персонал, службовців, робітників, спеціалістів та керівників. Структура робочої сили значною мірою залежить від співвідношення цих категорій. Динаміка трудових ресурсів та ефективність їх використання представлена в таблиці 2.4.

**Динаміка трудових ресурсів та ефективність їх використання в
ДДС ІОБ НААН**

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2016 р., +/-
Валова продукція, тис. грн. всього	3518	3518	3468	4162	4319	801
Послуги с/г	251	251	282	390	209	-42
Середньорічна кількість працівників, чол.	29	29	29	29	29	0
Фонд оплати праці, тис. грн.	1531	1557	1799	1881	1892	361

Згідно таблиці 2.4, середньооблікова чисельність працівників на досліджуваному сільськогосподарському підприємстві стабільна протягом досліджуваного періоду 2016-2020 роки і становить 29 чоловік. Функціонування сільськогосподарського підприємства, здійснення операцій складування, обліку, переміщення товарних запасів відбувається завдяки організованій та злагодженій роботі виробничого і складського персоналу підприємства. Саме тому важливим є забезпечення фінансово-господарської діяльності необхідними кадровими ресурсами відповідної кваліфікації.

Організаційно-економічна характеристика підприємства повинна містити опис стратегії подальшого розвитку, а також його адаптивність до поточних ринкових умов. Необхідно дати оцінку стану підприємства, його життєздатності чи рівня розвитку. Також необхідно провести аналіз господарської діяльності підприємства, виходячи з основних показників. До основних критеріїв належать собівартість або поточні витрати, валовий прибуток, чистий прибуток, економічний ефект та деякі інші. Таким чином, можна дати повну оцінку діяльності підприємства і скласти його повну організаційно-економічну характеристику.

У таблиці 2.5 проаналізовано фінансово-господарські показники діяльності досліджуваного сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН.

Таблиця 2.5

Основні показники виробничо-господарської діяльності ДДС ІОБ
НААН

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Припадає на 100 га с/г угідь, грн.						
основних фондів	32433,90	1199168	1148909	1076569	962269	2966
прямих затрат праці	432,49	439,83	508,19	537,43	540,57	124,9
Вироблено валової продукції в співставних цінах, грн в розрахунку на:						
- 100 га с/г угідь	993785	993785	979661	1189142	1234000	124,1
- 1 грн. основних фондів	30,64	0,83	0,85	1,10	1,28	4,19
- 1 середньорічного робітника	121310,3	121310,34	119586,20	143517	148931	122,77
Рівень рентабельності, %	1,47	1,47	1,42	-0,25	-2,39	-162,7

Згідно даних таблиці 2.5, щодо показників виробничо-господарської діяльності ДДС ІОБ НААН можна зробити висновки, що підприємство є збитковим, оскільки рівень збитковості становить -2,39 % у 2020 році, що є негативною тенденцією. Діяльність господарства ДДС ІОБ НААН характеризується сукупністю показників, що відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів. Аналіз показників майнового стану проведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Аналіз показників майнового стану

Показники	2016 р.	2017 р.	2018р.	2019 р.	2020 р.	Відношення 2020 р. до 2016 р., (Індекс)
Частка оборотних виробничих фондів	0,70	19,78	2,00	9,68	19,91	28,61
Частка основних засобів в активах	55,66	45,16	43,39	44,53	40,00	0,72
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,38	0,382	0,403	0,421	0,45	1,18
Коефіцієнт мобільності активів	0,01	0,31	0,02	0,11	0,25	35,47

Отже, провівши аналіз фінансово-господарської діяльності досліджуваного сільськогосподарського підприємства можна зробити висновок, що організаційно-економічна характеристика повинна базуватися на таких принципах, як:

- пріоритетність бізнес-процесу (функції) над його власником (принцип пріоритету виробництва та матеріально-технічного забезпечення над управлінням);

- відповідність організаційно-економічної характеристики цілям і стратегії підприємства, оскільки кожен бізнес-процес підприємства повинен мати свою стратегію;

- єдність виробничих, матеріально-технічних, управлінських та організаційних структур, що впроваджують всі необхідні функції (принцип повного охоплення всіх сфер діяльності);

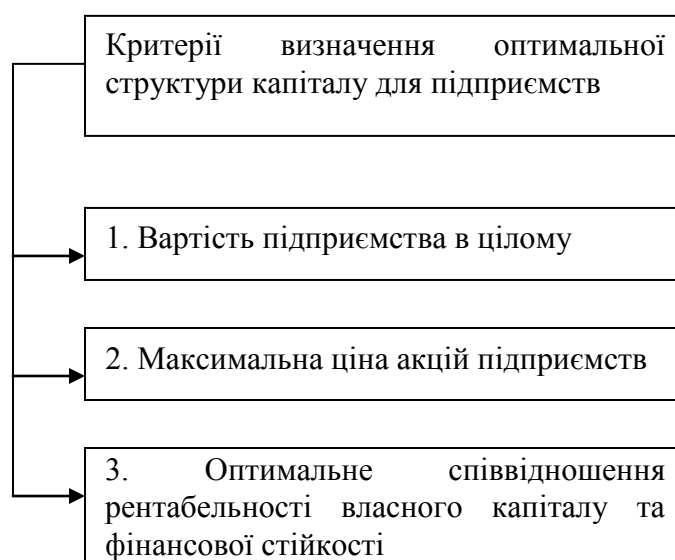
- інституціоналізація раціонального поєднання в централізації архітектури підприємства, спеціалізація та інтеграція виробництва, логістики та управління (принцип раціональності);

- кожен бізнес-процес продукту, його ланцюга доданої вартості повинен відповідати принаймні одному бізнес-процесу підприємства (принцип доцільності виробничої програми);

- кожен бізнес-процес виробництва потребує інформації, що означає принцип повноцінності інформаційного забезпечення діяльності підприємства.

2.2 Аналіз ефективності управління зовнішніми і внутрішніми джерелами формування фінансових ресурсів підприємства

Для аналізу ефективності управління зовнішніми і внутрішніми джерелами формування фінансових ресурсів підприємства необхідно оцінити за рахунок чого відбувається формування ресурсів досліджуваного сільськогосподарського підприємства. Досліджуване підприємство динамічно нарощує обсяг позикових ресурсів для фінансування діяльності. Критерії, що характеризують визначення оптимальної структури капіталу наведені на рис. 2.3.

Рис. 2.3 Критерії визначення оптимальної структури капіталу сільськогосподарського підприємства

Горизонтальний аналіз фінансової звітності, який іноді називають аналізом тенденцій, використовується для визначення тенденцій за певну кількість облікових періодів. Його можна використовувати з балансом або звітом про прибутки та збитки.

Для правильного порівняння потрібні щонайменше два облікові періоди, але якщо потрібно дійсно помітити тенденції, слід мати принаймні три або більше, облікових періодів, доступні для розрахунку горизонтального аналізу.

Рівень деталізації фінансової звітності значною мірою залежить від бухгалтерського програмного забезпечення, яке використовує підприємство. Горизонтальний аналіз використовується для пошуку та моніторингу тенденцій за певний період часу. Таким чином, можна швидко побачити зростання, а також будь-які проблеми, які потребують уваги.

При горизонтальному аналізі використовується порівняння рядок за рядком (порівнюється кожна позиція від базового до вибраного облікового періоду) з підсумками. Зокрема, горизонтальний аналіз балансу дозволяє порівняти величину необоротних, оборотних активів, власного капіталу та зобов'язань; збільшилися вони чи зменшилися, чи залишилися відносно стабільними. Якщо можливо, необхідно прагнути додати більше років до аналізу, щоб мати змогу побачити, чи це була тенденція, чи просто випадковість.

Порівнюючи історичну фінансову інформацію, підприємство може легко визначити свій ріст і позицію порівняно з конкурентами. Аналітики та інвестори зможуть визначити фактори, які стимулюють зростання протягом певного періоду часу. Це також дозволяє легше побачити моделі та тенденції зростання, зокрема сезонність, що характерна для сільськогосподарського виробництва. За допомогою цього підходу також можна аналізувати відносні зміни між лінійками продуктів, щоб зробити більш точні прогнози на майбутнє.

У таблиці 2.7 проаналізовано показники балансу досліджуваного сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН за період 2016-2020 рр. наведено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

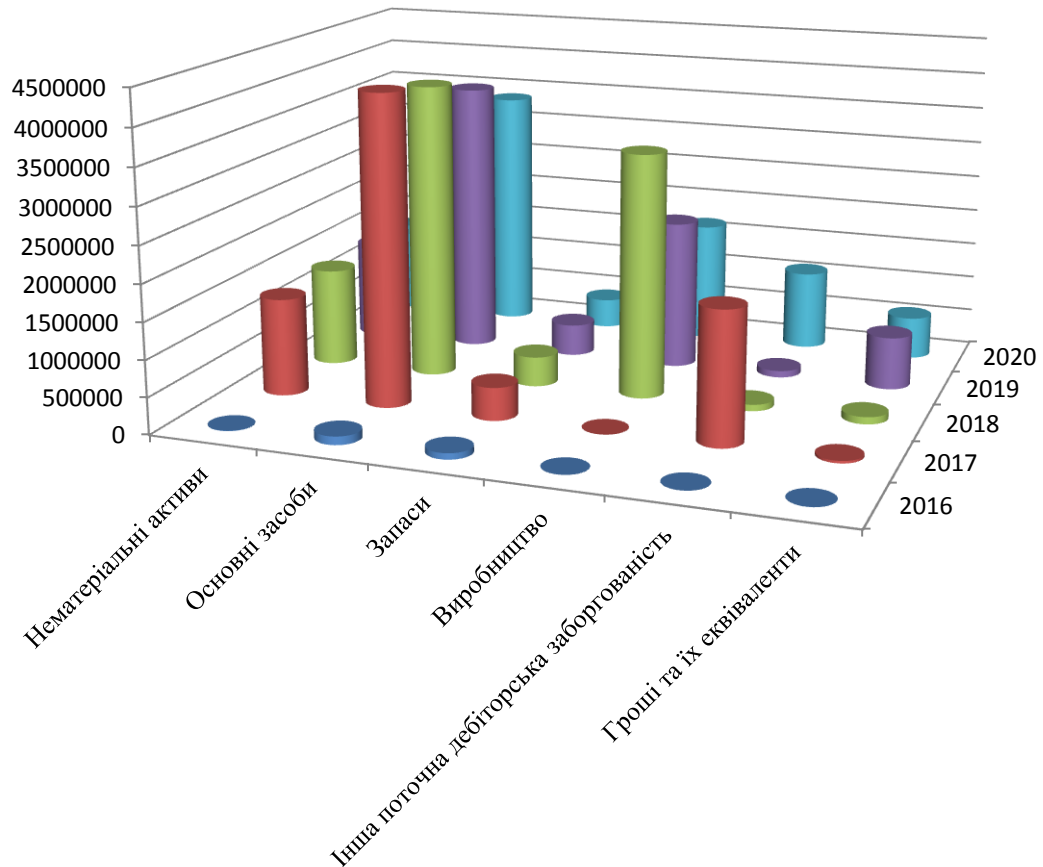
Горизонтальний аналіз активу балансу ДДС ІОБ НААН за 2016-2020 рр., грн.

Показники	Абсолютна величина, грн.					Зміна 2020 до 2016 рр.	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютна (+/-, тис. грн)	відносна (+/-, %)
1. Нефінансові активи							
Нематеріальні активи	5588	1343235	1351440	1351440	1301440	1295852	23289,91
Основні засоби	114816	4245056	4067140	3767992	3367944	3253128	2933,34
Запаси	84442	453383	412095	439539	407379	322937	482,44
Виробництво	0	0	3354257	2062856	1667190	1667190	0
Усього за розділом I	204846	7540262	9184932	7641182	6743953	6539107	3292,21
2. Фінансові активи							
Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	0	6661	0	0	0	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	0	1819685	88790	91500	1095009	1095009	0
Гроші та їх еквіваленти	1436	32750	98841	727491	581863	580427	40519,71
Усього за розділом II	1436	1859096	187631	818991	1676872	1675436	116773,82
Активи	206282	9399358	9372563	8460818	8420825	8214543	4082,19

Провівши аналіз показників поданих у таблиці 2.7, можна зробити висновок, що загальна сума активів підприємства збільшувалась за аналізований період. Так, сума активів у 2020 р. на 8214543 грн. більше за суму активів у 2016 р. Збільшення відбулось здебільшого за рахунок

збільшення вартості основних засобів, підвищення запасів та збільшення нематеріальних активів.

На рис. 2.4 показана динаміка основних показників активу балансу досліджуваного сільськогосподарського підприємства за 2016-2020 рр.

Рис. 2.4 Динаміка основних складових активу балансу сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН за 2016-2020 рр., грн.

Аналіз показує, що збільшення активів відбулось в першу чергу за рахунок підвищення величини необоротних активів, а сума оборотних активів збільшилась несуттєво, що є позитивною тенденцією. Загалом результати аналізу розробок у сфері управління кредитоспроможністю та стійким станом підприємств сільськогосподарської сфери дають підстави для висновку про необхідність вироблення більш адекватної для сучасної практики концепції управління потенціалом кредитоспроможності та

фінансово-економічної стійкості, зокрема врахування в ній критеріїв ефективного використання тих елементів потенціалу, які мають достатньо очевидний вплив на цю категорію. Водночас, виходячи з вищенаведених визначень, стає очевидним факт, що фінансова стійкість у більшій мірі ототожнюється з фінансовими ресурсами, фінансовим станом, ліквідністю та платоспроможністю суб'єкта господарювання.

У таблиці 2.8. проведено горизонтальний аналіз пасиву балансу досліджуваного сільськогосподарського підприємства.

Таблиця 2.8

Горизонтальний аналіз пасиву балансу ДДС ІОБ НААН за 2016-2020 рр., грн.

Показники	Абсолютна величина, тис. грн.					Зміна 2020 р. до 2016 р.	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютна (+/-, тис. грн)	відносна (+/-, %)
1. Власний капітал та фінансовий результат							
Власний капітал	120404	6427239	6466831	9662315	9697468	9577064	8054,10
Фінансовий результат	8278	39592	66091	-3595613	-3670759	-3679037	-44343,55
Усього за розділом I	128682	6466831	6532922	6066702	6026709	5898027	4683,41
2. Зобов'язання							
Поточні зобов'язання за товари, роботи, послуги	77600	75200	72600	69000	69000	-8600	88,92
Інші поточні зобов'язання	0	2857327	2767041	2325116	2325116	2325116	0
Разом зобов'язання	77600	2932527	2839641	2394116	2394116	2316516	3085,20
Пасив	206282	9399358	9372563	8460818	8420825	8214543	4082,19

Фінансова стійкість є однією з найважливіших характеристик фінансового стану сільськогосподарського підприємства. Стабільне фінансове становище підприємства є результатом вмілого і прорахованого

управління сукупністю економічних факторів виробництва, що визначають результати діяльності підприємства. Визначення обмежень фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є однією з найважливіших економічних проблем в ринкових умовах, оскільки брак фінансових ресурсів може призвести до дефіциту коштів у підприємства на розвиток виробництва, і, зрештою, призвести до банкрутства.

Ігнорування договірних боргів та несвоєчасні розрахунки з підрядниками призведе підприємство до неспроможності сплатити борг. Щодо цього, регулярний аналіз та контроль зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування, що передбачає моніторинг оборотності коштів у розрахунках є позитивною політикою управління.

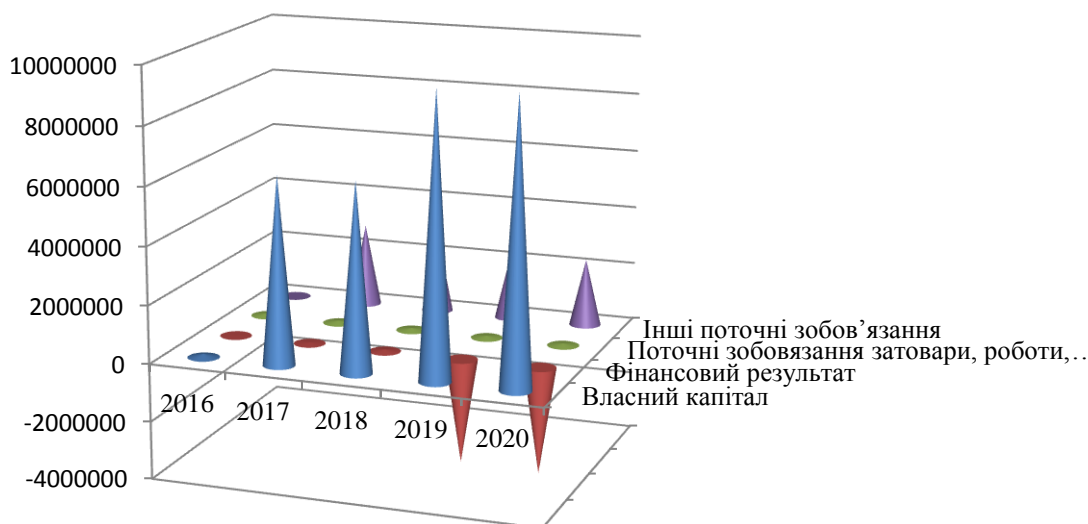
Існують важливі внутрішні ресурси та механізми для ефективного управління зовнішніми та внутрішніми джерелами фінансування. Для ефективного їх контролю потрібно дотримуватися наступних рекомендацій: перевіряти ситуацію з розрахунками покупців і вчасно подавати претензії; контролювати узгодженість кредиторської та дебіторської заборгованості.

Наявність високої частки дебіторської заборгованості в активах може призвести до втрати платоспроможності сільськогосподарського підприємства. Враховуючи важливу роль платоспроможності підприємства в забезпеченні фінансової стійкості, цілком природно, що підприємство буде прагнути до реалізації заходів щодо підвищення платоспроможності та пошуку відповідних методів.

У таких випадках, перш за все, необхідно визначити, які умови платоспроможності та ліквідності підприємства впливають на його фінансовий стан. Такими умовами можуть бути - загальноекономічні фактори (інфляція, безробіття тощо), загальноекономічний стан (нестабільність податкової системи, політична нестабільність тощо) та ринкові (відсутність державної підтримки, зниження попиту на продукцію, фінансові кризи тощо). До підвищення платоспроможності підприємства, доцільно коригувати структуру джерел фінансування, щоб стабільніші

джерела фінансування збільшувалися, а короткострокові зменшувалися. Крім того, можна зменшити потребу у фінансових джерелах, усунувши незайняті активи і збільшивши оборотність короткострокових зобов'язань. З метою підвищення платоспроможності на підприємстві також варто збільшити власний капітал за рахунок нерозподіленого прибутку. Цього можна досягти шляхом залучення внесків учасників і третіх осіб. Одним із шляхів підвищення платоспроможності підприємства можуть стати зміни в виконанні зобов'язань.

Результати аналізу пасиву балансу свідчать про те, що збільшення загальної суми відбувалось за рахунок збільшення всіх статей, а найбільше власного капіталу та поточних зобов'язань. В той же час сума фінансового результату знижується, у 2020 р. підприємство отримує збиток. Графічне зображення динаміка основних складових пасиву балансу наведено на рис. 2.5.

Рис. 2.5 Динаміка пасиву балансу досліджуваного сільськогосподарського підприємства за 2016-2020 рр., грн.

Переважна більшість факторів впливає на фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства. Адекватність даних, здатність до збору правильної інформації, навички аналізу є критичними факторами успіху у фінансово-господарській діяльності підприємства. Фінансова стійкість підприємства може бути забезпечена виконанням наступних етапів управління інформацією: 1) Визначення можливостей підприємства, 2) Збір даних, 3) Аналіз даних, 4) Вибір критичних факторів успіху, 5) Критичний факторний аналіз. Вищезазначені етапи не є завершальними і після завершення всіх етапів підприємство повинне перейти до виконання рекомендацій щодо покращення фінансового стану.

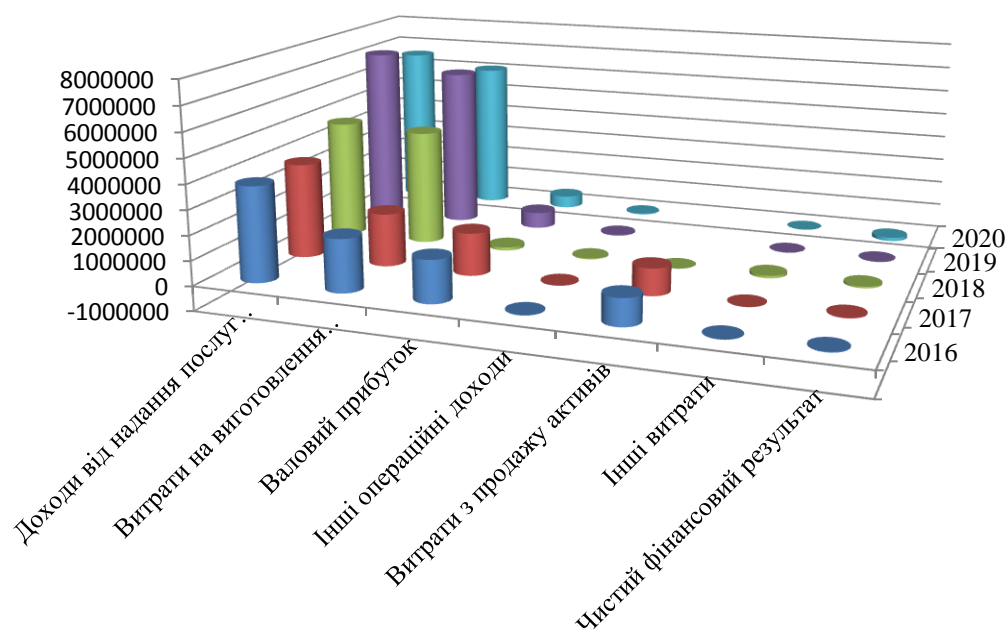
У таблиці 2.9 надано аналіз структури фінансових результатів; аналіз факторів ризику в досягнення фінансових результатів і граничної рентабельності. Такі фінансові результати надають інформацію про те, яка група доходів сприяє фінансовим результатам.

Таблиця 2.9

Аналіз фінансових результатів сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН за 2016-2020 рр., тис. грн.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відношення 2020 р. до 2016 р.
Доходи від надання послуг (виконання робіт)	3838694	3838694	4772583	7155264	6593763	171,77
Витрати на виготовлення продукції (надання послуг)	2132464	2132464	4645040	6497172	6094662	285,80
Валовий прибуток	1706230	1706230	127543	658092	499101	29,25
Інші операційні доходи	24299	24299	38324	43073	40231	165,57
Витрати з продажу активів	1081527	1081527	0			0,00
Інші витрати	5568	5568	99776	0	0	0,00
Чистий фінансовий результат	31314	31314	66091	-16540	-145628	-465,06

Аналіз даних таблиці 2.9 показує, що загальний валовий фінансовий результат був позитивним у всіх досліджуваних роках, в деякі роки через дуже високі фінансові результати від інших доходів, тоді як у інші роки, було покращення операційного результату. Аналіз фінансових показників показує швидкість зміни фінансових результатів та рівень рентабельності. Цей аналіз включає операційні доходи та витрати, фінансові доходи та витрати та фінансові результати від фінансово-господарської діяльності. У 2020 році підприємство зафіксувало збиток у сумі 145628 грн.

Рис. 2.6 Динаміка фінансових результатів діяльності сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН за 2016 – 2020 рр., грн.

Прибутки та збитки є результатом зобов'язань і джерел фінансування. Якщо засоби і ресурси використовуються ефективно, підприємство отримує прибуток.

Ефективність функціонування підприємства визначається рівнем його прибутковості. Тому для оцінки даного елемента фінансового стану слід обчислювати коефіцієнти рентабельності: капіталу; власного капіталу; реалізованої продукції; продажу; господарської діяльності. Зростання

значень даних показників свідчатиме про покращення фінансового стану підприємства.

На рис. 2.7 графічно показана динаміка величини доходів і витрат на виготовлення продукції (надання послуг) досліджуваного сільськогосподарського підприємства.

Рис. 2.7 Динаміка величини доходів і витрат на виготовлення продукції (надання послуг) ДДС ІЮБ НААН, грн.

Для діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства необхідно знати не тільки якісну характеристику життєздатності підприємства, тобто чи є воно фінансово стійким, але й кількісні характеристики, а саме запас фінансової стійкості підприємства (потенціал стійкості). Запасом фінансової стійкості є кількісна характеристика ступеня віддаленості досліджуваного підприємства від меж стійкості. Наявність запасу стійкості гарантує стійке функціонування підприємства при зміні його параметрів та умов зовнішнього середовища в деяких межах. Чим більше запас фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, тим вище його здатність до протидії дестабілізаційним факторам зовнішнього середовища і тим більше ймовірність, що підприємство в процесі функціонування не втратить фінансову стійкість.

2.3. Детерміновані підходи до моделювання та діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства

У теоретико-методичному плані особливої актуальності набувають питання розроблення критеріїв оцінювання фінансової стійкості функціонування й розвитку сільськогосподарського підприємства. Розроблення і впровадження методичних підходів до діагностики фінансової стійкості функціонування сільськогосподарського підприємства дасть змогу виявити резерви і можливості з підвищення життєздатності й ефективності його функціонування.

Обґрунтування методики діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства сприятиме розширенню інформаційного поля для проведення більш глибоких досліджень, пов'язаних з аналізом поведінки підприємства і з управлінням їх розвитком. Детерміновані методи діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства можна розділити залежно від вимог до завдань моделювання, які ставить перед експериментом дослідник.

Сьогодні існує п'ять основних підходів до детермінованого моделювання: динамічний; рівноважний; популяційний; дискретний; флуктуаційний. Дослідження фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства під впливом змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах набуває особливої актуальності сьогодні.

Беручи до уваги особливості й характер розвитку процесів функціонування сільськогосподарського підприємства, а також спираючись на огляд підходів до детермінованого моделювання фінансової стійкості, нижче наведено опис методології та модельний ряд для діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Будь-яке сільськогосподарське підприємство змінюється з плином часу під дією багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів. Стан сільськогосподарського

підприємства у просторі й часі описується змінними, що в кожний конкретний момент часу набувають певних кількісних значень.

У детермінованому моделюванні зовнішні фактори, що призводять до зміни стану сільськогосподарського підприємства, називають вхідною змінною або зовнішнім впливом. Вхідні негативні змінні $f_k(t)$, вихідні параметри системи $x_i(t)$, а також вхідні впливи керування системою $u_j(t)$ у детермінованому моделюванні вважаються компонентами векторів (матриць-стовпців) [46, 54, 67].

Фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства називають багатовимірною, якщо кількість вхідних змінних $l > k$. При моделюванні фінансової стійкості неможливо й недоцільно враховувати всі змінні в конкретний момент часу. У детермінованому підході розглядають виходи системи, що визначаються відповідним станом підприємства, його завданнями в кожний конкретний момент часу. Дослідження станів підприємства та його фінансової стійкості безпосередньо пов'язане з вирішенням цих конкретних завдань. Множина станів підприємства утворює простір його станів. Як вже було зазначено раніше, зовнішнє середовище комплексно впливає на будь-яке підприємство. Урахувати й описати цей вплив на підприємство практично неможливо, тому при моделюванні здебільшого враховують і досліджують ті фактори зовнішнього середовища, які найбільше впливають на вихідні величини.

При моделюванні фактори зовнішнього середовища поділяють на дві групи. До першої групи відносять фактори, що забезпечують бажані зміни досліджуваного підприємства, до другої – фактори, що негативно впливають на стан і функціонування підприємства, постійно дестабілізуючи його і виводячи його зі стійкого стану. Моделювання й дослідження другої групи факторів має прикладний характер, що пов'язано з необхідністю оцінювання резистентної здатності сільськогосподарського підприємства до негативних впливів факторів зовнішнього середовища і розроблення механізмів протидії їх впливу.

Діагностика фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства на основі детермінованого моделювання має подвійний характер. Перший комплекс завдань виникає, коли необхідно дослідити фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства з заданою структурою елементів (динамічних ланок) при різних їх параметрах і при різних видах впливу на підприємство. До другої групи завдань, що є завданнями синтезу, належать більш складні завдання, спрямовані на побудову математичної моделі фінансової стійкості з вибором її структури, елементів та їх параметрів, з метою дослідження функціональної здатності. Найбільш поширеними завданнями детермінованого підходу до моделювання фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є: формування структурної схеми підприємства; побудова динамічних ланок підприємства; дослідження фінансової стійкості підприємства в різних умовах функціонування; дослідження меж фінансової стійкості при зміні параметрів фінансово-господарської діяльності; дослідження чутливості фінансової стійкості підприємства до зміни негативних факторів.

При побудові детермінованих математичних моделей фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства найчастіше вдаються до подання їх як сукупності елементів з позиції їх динамічних властивостей. Кожний з таких елементів (динамічних ланок) розглядається й моделюється окремо, причому мають бути дотримані економічні закони, що описують взаємодію виходу та входу динамічних ланок підприємства, зв'язаних між собою. При моделюванні динамічних ланок фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства для подальшого його дослідження на фінансову стійкість функціонування використовують два принципово різні підходи до побудови математичних моделей: теоретичний та емпіричний.

Перший підхід до моделювання передбачає побудову математичних моделей динамічних ланок і системи в цілому на основі загальних економічних законів, які описують ці елементи і процеси

сільськогосподарського підприємства. Ці закони записуються у вигляді системи рівнянь, що зв'язують вхідні та вихідні дані. Але практика побудови детермінованих моделей фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств показує, що використання теоретичного підходу обмежує отримання адекватних моделей, наближених до сучасних реалій їх функціонування.

На відміну від теоретичного підходу, який передбачає знання процесів і законів функціонування, що відбуваються в динамічних ланках системи, емпіричний підхід до побудови моделей передбачає достатність знань про зовнішні прояви функціонування елементів системи, тобто дослідження реакції змінних виходу $X(t)$ на відомі вхідні дії системи $G(t)$, які задаються. На останньому етапі розраховуються кількісні параметри моделі на основі функціональних залежностей між дослідженими змінними системи. Одним з найважливіших етапів дослідження фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є побудова математичної моделі, яка відображала б його функціонування.

Таким чином, першим кроком у вдосконаленні процесу діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства має стати зміна його інформаційної бази. Тобто, додатково до стандартного поділу господарських активів за характером участі в економічному процесі (оборотні та необоротні) пропонується використовувати інші класифікаційні ознаки активів підприємства: за рівнем ліквідності (ліквідні та неліквідні), активи), за формою функціонування (фінансові та нефінансові активи), за рівнем мобільності (мобільні та немобільні активи) та їх поєднанням (немобільні фінансові, ліквідні нефінансові, нефінансові неліквідні, немобільні фінансові та ліквідні нефінансові активи).

Для цілей діагностики фінансової стійкості передбачається згрупувати фінансовий капітал не лише за власним капіталом і зобов'язаннями, а виділити в переоцінці окрему складову власного капіталу, а зобов'язання

розділити не на довгострокові та короткострокові, а на зовнішні та внутрішні зобов'язання.

Розрахунок зазначених вище складових економічних активів та фінансового капіталу слід проводити за такими формулами (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Алгоритм розрахунку основних компонентів діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства

Алгоритм розрахунку	
Компоненти економічних активів	Компоненти фінансового капіталу
$EA = F_A + NF_A$ або $EA = M_{FA} + NM_A$ або $EA = L_A + NL_A$	$FC = E + D$
$F_A = M_{FA} + NM_{FA}$	$E = E_{WCR} + CR$
$NF_A = LNF_A + NLN_{FA}$	$D = EL + IL$
$L_A = M_{FA} + NM_{FA} + LNF_A$	$EL = BC_{LT} + OL_{LT} + BC_{ST} + AP_C + FPI + CL_O$
$NM_{FA}NLN_{FA} = NM_{FA} + LN_{FA}$	$IL = LTS + TF + CS + SL$
$NM_A = NM_{FA}NLN_{FA} + NLN_{FA}$	
$NL_A = NLN_{FA} = NC_A - LT_{FI} + NC_{FS}$	
$M_{FA} = C + C_{FI}$	
$NM_{FA} = LT_{FI} + R + FPE + CA_O$	
$LN_{FA} = IN$	
NC_A – необоротні активи	BC_{LT} – довгостроковий банківський кредит (позика)
LT_{FI} – довгострокові фінансові інвестиції	OL_{LT} – інші довгострокові зобов'язання
NC_{FS} – необоротні активи на продаж	BC_{ST} – короткостроковий банківський кредит (позика)
C – готівка	AP_C – поточна кредиторська заборгованість
C_{FI} – поточні фінансові інвестиції	FPI – доходи майбутніх періодів
LT_{FI} – довгострокові фінансові інвестиції	CL_O – інші поточні зобов'язання
R – дебіторська заборгованість	LTS – довгострокове програмне забезпечення
FPE – витрати майбутніх періодів	TF – цільове фінансування
CA_O – інші поточні активи	CS – поточне програмне забезпечення
IN – запаси	SL – стабільні зобов'язання (поточні кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом, фондом заробітної плати, страхуванням)

Запропонований алгоритм розрахунків дозволяє надати сільськогосподарському підприємству сучасний інструмент фінансово-економічного аналізу та сформуванню повну вихідну інформацію для комплексної діагностики фінансової стійкості.

Узагальненням системи діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства слід розглядати оцінку його положення за шкалою «фінансова стійкість – платоспроможність – ризик» на основі використання модифікованої моделі фінансової стійкості, яка передбачає розрахунок показників фінансова стабільність (IFS), платоспроможність (IS) і фінансова безпека або ризик (IR). Відповідно, оцінку фінансової стійкості підприємства слід починати з визначення достатності власного капіталу для забезпечення нефінансових активів. Перевищення власного капіталу над цією вимогою формує капітал, який накопичується у фінансових активах і служить інструментом управління фінансовою стійкістю. Отже, точку фінансової рівноваги можна визначити для кожного підприємства, де власний капітал забезпечує нефінансові активи, а фінансові активи покривають зобов'язання підприємства. На практиці завжди спостерігається відхилення в ту чи іншу сторону, і величина відхилення є показником фінансової стабільності (IFS):

$$I_{FS} = E - NF_A = F_A - D$$

Основним показником платоспроможності підприємства є показник (IS), який показує достатність, надлишок чи недостатність коштів щодо поточних зобов'язань підприємства:

$$I_S = M_{FA} - D = E - NM_{FA}$$

Відповідно, можна виділити такі стани платоспроможності підприємства: абсолютна платоспроможність, коли всі зобов'язання можуть бути покриті мобільними активами підприємства; гарантована платоспроможність, якщо всі зобов'язання покриваються фінансовими активами підприємства; потенційна платоспроможність за умови покриття не

лише фінансових активів підприємства, а й нефінансових (ліквідних) активів підприємства; неплатоспроможність, коли підприємство має нестачу ліквідності для покриття зобов'язань.

Таблиця 2.11

Показники фінансової стійкості, платоспроможності та фінансового ризику ДДС ІОБ НААН України, грн.

Період оцінки	Фінансова стійкість (I_{FS})	Платоспроможність (I_S)	Фінансовий ризик (I_R)
2016 р.	-9658.0	-42567.0	-3411.0
2017 р.	-8393.0	-32496.0	2723.0
2018 р.	-111059.0	-350628.0	-18323.0
2019 р.	-513197.0	-585801.0	-486476.0
2020 р.	-554368.0	-607355.0	-516220.0

Шкала безпеки або ризику заснована на порівнянні власного капіталу підприємства з нефінансовими неліквідними активами. Показник безпеки або ризику (I_R) визначає резерви власних оборотних засобів, які за наявності створюють фінансово-економічну безпеку і визначається за формулою:

$$I_R = E - NLN_{FA}. \quad (2.3)$$

Загалом на основі модифікованої моделі пропонується діагностувати фінансову стійкість підприємства за трьома шкалами: фінансова стійкість, платоспроможність, ризик та їх взаємозв'язки.

Таким чином, результати діагностики фінансової стійкості досліджуваного сільськогосподарського підприємства наведені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Матриця діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства ДДС ІОБ НААН України на основі модифікованої моделі

Період оцінки, рік	Індикатор			Рівень фінансової стійкості
	Фінансової стійкості (I_{FS})	Платоспроможності (I_S)	Фінансового ризику (I_R)	
2016 р.	$0 < E < NLN_{FA}$ $-NF_A < I_{FS} < -LN_{FA}$ Зона ризику	$L_A < D < EA$ $-NM_A < I_S < -NM_{FA}NLN_{FA}$ Неплатоспроможність	$0 < E < NLN_{FA}$ $-NLN_{FA} < I_R < 0$ Ризик кризи	Низький рівень
2017 р.	$0 < NLN_{FA} < E < NF_A$ $-LN_{FA} < I_{FS} < 0$ Напруга	$F_A < D < L_A$ $-NM_{FA}NLN_{FA} < I_S < -NM_A$ Потенційна платоспроможність	$NLN_{FA} < E < NF_A$ $0 < I_R < NLN_{FA}$ Відносна безпека	Прийнятний рівень
2018 р.	$0 < E < NLN_{FA}$	$L_A < D < EA$	$0 < E < NLN_{FA}$	Низький рівень
2019 р.	$-NF_A < I_{FS} < -LN_{FA}$	$-NM_A < I_S < -NM_{FA}NLN_{FA}$	$-NLN_{FA} < I_R < 0$	
2020 р.	Зона ризику	Неплатоспроможність	Ризик кризи	

Отримані результати підтверджують наявність прямої кореляції між змінами рівня фінансової стійкості досліджуваного сільськогосподарського підприємства та рівнем його фінансової безпеки. Аналіз ситуації за 2016–2020 рр. дозволив зробити певні висновки. ДДС ІОБ НААН України має низький рівень фінансової безпеки, який характеризувався ризиковою зоною, неплатоспроможністю та ризиком. Спостерігається така ситуація всі роки, крім 2017 р. Забезпечення фінансової стійкості на високому рівні є запорукою подальшого надійного фінансування поточної діяльності та безперервності виробничого циклу.

Загалом результати апробації запропонованої моделі діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є відображенням ефективності управління всією операційною діяльністю, а також інформаційні інструменти факторного аналізу в управлінні їх фінансовою

стійкістю з точки зору трьох ключових факторів: фінансової безпеки, платоспроможності та фінансового ризику.

Таким чином, перевагами цієї моделі є: по-перше, вона дає змогу глибше, комплексніше діагностувати фінансову стійкість підприємства; по-друге, вона не лише оцінює одну складову фінансової стійкості, а пов'язує декілька складових – фінансову безпеку, платоспроможність та фінансовий ризик, завдяки чому можна спрогнозувати рівень фінансової стійкості підприємства; по-третє, немає потреби встановлювати певні нормативні обмеження для підприємств різних форм власності, організаційно-правових форм та обсягів їх діяльності; по-четверте, як коефіцієнтна модель дозволяє розробити матрицю стратегічного фінансового становища внутрішнього фінансового середовища підприємства, а також матрицю можливих стратегічних напрямків його фінансового розвитку, визначаючи бажану фінансову стратегію в рамках бажаного рівня фінансової стійкості; по-п'яте, метод коригування на інфляційні процеси може бути використаний як окремий інструмент для стандартних форм фінансової звітності підприємства, який використовується для діагностики фінансової стійкості підприємства за допомогою інших методичних підходів.

Щодо недоліків, варто зазначити, що оскільки модель базується на використанні фінансової звітності, вона має деякі з тих самих недоліків, що й фінансова звітність підприємства (і всі відомі на сьогодні методології оцінки фінансової стійкості): діагностика миттєва і відноситься до минулого періоду; фінансові звіти, за якими оцінюється фінансова стійкість підприємства, відображають лише ті події, які можна представити у грошовому вираженні і вже відбулися; більшість показників не враховують певні потенційні зобов'язання, оскільки вони не відображаються в балансі, який є основним джерелом інформації для їх визначення; нездатність враховувати галузеві характеристики підприємств; деякі обмеження в діагностиці фінансової стійкості, які можуть бути отримані з цієї моделі через обмеженість інформації, доступної у фінансовій звітності.

Таким чином, розглянутий альтернативний підхід до діагностики рівня фінансової стійкості, а також застосування запропонованих методів і коефіцієнтів його коригування дає можливість підприємству швидко та зручно діагностувати свою фінансову стійкість; ефективно керувати нею протягом поточного періоду, а також може стати інструментом стратегічного напряму фінансового розвитку та прогнозування рівня фінансової стійкості в майбутньому.

Висновки до розділу 2.

1. Обґрунтовано, що процес розроблення методики управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства має складатися з кількох етапів: перший етап – розроблення та формування загальних підходів до управління фінансовою стійкістю; другий етап – розроблення підходів, принципів, моделей і методів аналізу фінансової стійкості; третій етап – розроблення підходів і методів прогнозування фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства; четвертий етап – розроблення підходів і методів забезпечення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства.

2. Описано особливості моделювання фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства: більшість параметрів підприємства мають нелінійний характер; до структур фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства входить велика кількість елементів і зв'язків; структури є нестабільними; деякі елементи є динамічними і мають зворотний зв'язок; під час моделювання фінансової стійкості складно передбачити їх зникнення, оскільки більшість із них не мають горизонту існування.

3. Запропоновано модель діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, яка є відображенням ефективності

управління всією операційною діяльністю, а також інформаційні інструменти факторного аналізу в управлінні їх фінансовою стійкістю з точки зору трьох ключових факторів: фінансової безпеки, платоспроможності та фінансового ризику.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

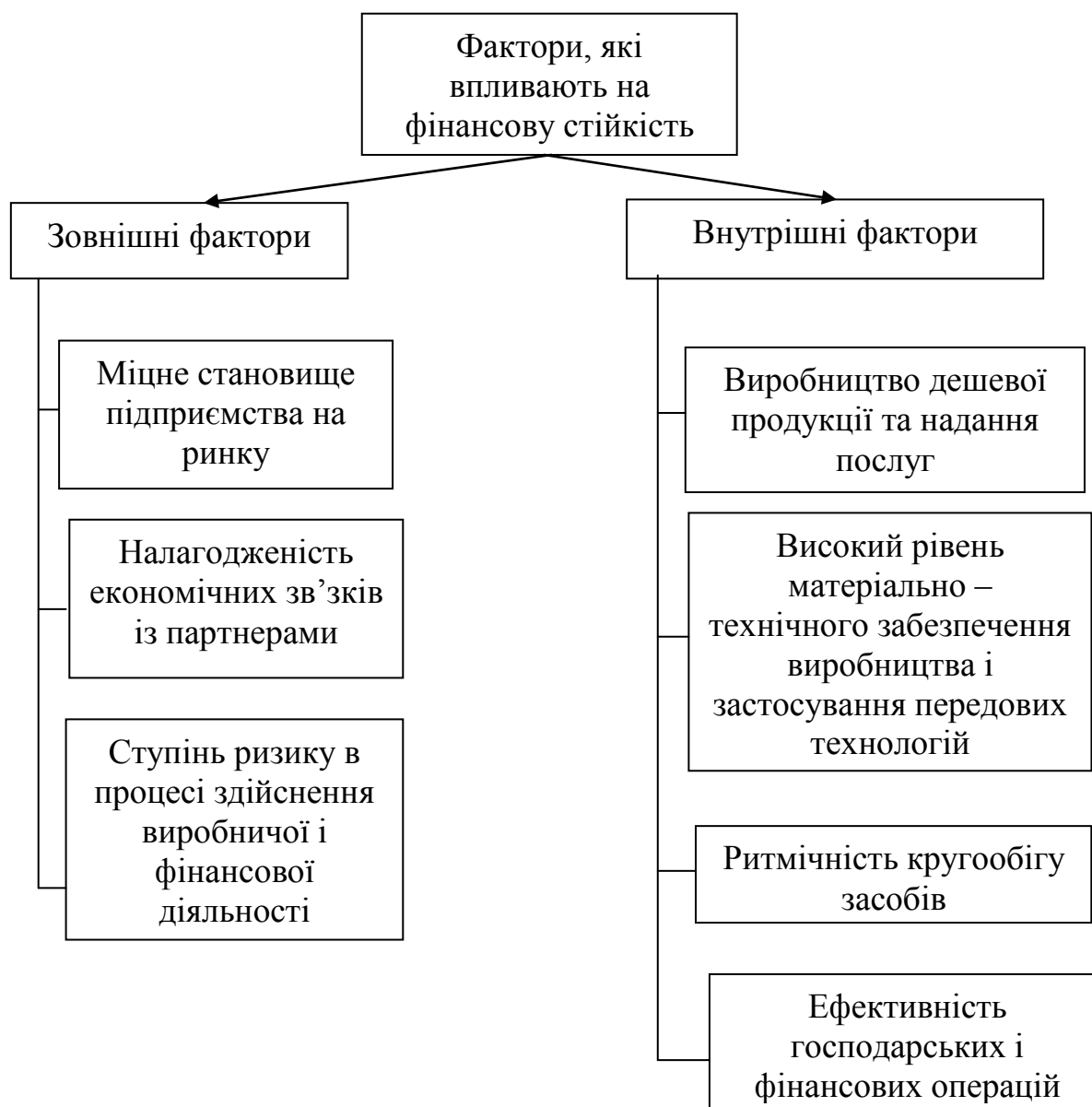
3.1. Характеристика загроз фінансовій стійкості сільськогосподарського підприємства

Категорія «загроза» є ключовою в понятійному апараті фінансової стійкості. Загрозу визначають як комплексне поняття, що зумовлене станом, діяльністю або бездіяльністю, основними тенденціями, що негативно впливають на фінансово-господарську діяльність сільськогосподарського підприємства. Ключову роль відіграє якість та повнота зібраної інформації про фактори (явища, події, процеси), які породжують загрози.

Загрози фінансовій стійкості можуть виникати на різних етапах життєвого циклу сільськогосподарського підприємства. В сільськогосподарському виробництві ризик має місце на всіх стадіях господарського процесу: планування, залучення інвестицій, посів та догляд за культурами, найм сезонних працівників, збирання врожаю, транспортування. Умовою для успішного функціонування суб'єктів господарювання є ефективне управління їх фінансовою стійкістю. Тому тут важливим є розуміння основних чинників, які впливають на фінансову стійкість.

Експертна оцінка використовується під час аналізу процесів та явищ, оцінювання яких не піддаються формалізації і однозначній інтерпретації. Відсутність інформації про стан функціонування та результати функціонування об'єкта або неповнота інформації теж сприяють зверненням до експертної оцінки. Для отримання конкретної інформації про основні загрози, які впливають на фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства і визначення вагомості такого впливу потрібно проводити анкетне опитування групи експертів. Етапи проведення експертного

опитування включають: визначення доцільності проведення експертизи, постановка проблеми, формулювання мети проведення експертизи, визначення завдань, які мають бути вирішені; розробка анкети опитування експертів; формування складу експертної групи; проведення опитування; обробка результатів опитування; аналіз одержаних результатів; розробка рекомендацій та пропозицій; ухвалення рішень. На рис. 3.1. показані фактори, які забезпечують фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства.

Рис. 3.1. Фактори, які забезпечують фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства

Завдяки опитуванню експертів можна виявити найвпливовіші внутрішні та зовнішні загрози для фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Важливість кожної загрози оцінюється експертами за 100-бальною шкалою. Складається рейтинг загроз на основі експертних оцінок. Загрози розміщуються від найвагоміших до найменш вагомих. Отже, до найвагоміших зовнішніх загроз для фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства належать:

- непоміровані законодавчі зміни (68 балів);
- неефективний механізм підтримки аграрного сектора з боку держави (66 балів);
- диспаритет цін (63 бали);
- втрата ринків збуту (62 бали);
- недостатня доступність кредитних ресурсів (60 балів);
- низька інвестиційна привабливість (58 балів);
- недобросовісна конкуренція (57 балів);
- корупція (55 балів).

Найвагоміші внутрішні загрози фінансовій стійкості сільськогосподарського підприємства представлені наступним чином:

- погіршення фінансових показників діяльності (75 балів);
- низький рівень кваліфікації кадрів (72 бали);
- низький рівень мотивації (65 балів);
- відтік кваліфікованих працівників (63 бали);
- застаріла технічна база (60 балів);
- відсутність інновацій (60 балів);
- використання непрогресивних технологій (58 балів);
- відсутність системи захисту від зовнішніх загроз (57 балів).

Отже, на фінансову стійкість сільськогосподарського підприємства впливають такі фактори: непоміровані зміни у законодавстві; неефективний механізм державної підтримки; диспаритет цін; втрата ринків збуту; низький рівень доступності кредитних ресурсів; низька інвестиційна привабливість;

недобросовісна конкуренція; корупція; несприятливі погодні умови; затяжний військовий конфлікт; погіршення фінансових показників аграрного сектора; низький рівень кваліфікації; низький рівень мотивації; відтік кваліфікованих кадрів; застаріла технічна база; відсутність інновацій; використання непрогресивних технологій; відсутність системи захисту від зовнішніх загроз; виснаження земельних угідь; недостатній обсяг якісної інформації для ефективних рішень; економічні кризи; інфляція; рейдерські захоплення; технологічне відставання; неефективне планування діяльності; відсутність відбору ключових партнерів; аварії через недбалість; непрофесійність керівництва; порушення виробничих зв'язків; низька конкурентоспроможність продукції; значний податковий тиск; нестабільна політична ситуація; конкуренція на світовому ринку; розголошення комерційної таємниці; неналежний захист майна; неузгодженість стратегічних цілей і задач; недотримання екологічних умов; відсутність маркетингових досліджень.

Однією з важливих особливостей функціонування та розвитку сільськогосподарського підприємства є те, діяльність суб'єктів господарювання відбувається в постійно діючих умовах ризиків та загроз фінансовій стійкості. Важливо розуміти, що факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на фінансово-господарську діяльність сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах дуже багато, тому важливо знати їх джерела виникнення та рівень небезпеки. Функціонування механізму фінансової стійкості передбачає взаємодію з наявними та потенційними дестабілізуючими чинниками зовнішнього і внутрішнього середовища. У подоланні загроз фінансовій стійкості сільськогосподарського підприємства важливу роль відіграє усвідомлення необхідності здійснення заходів щодо їх подолання, діагностики та прогнозування загроз, а також застосування заходів безпеки, визначення кінцевої мети, етапів та механізмів досягнення.

Коли стає явною неминучість загроз, неможливість їх попередження чи сповільнення, тоді стратегія управління фінансовою стійкістю є вагомим питанням і на вирішення даної проблеми спрямовуються усі зусилля та методи і заходи суб'єктами господарювання. Сільськогосподарське підприємство в процесі подолання загроз та забезпечення фінансової стійкості має особливості, в першу чергу, пов'язані із зовнішнім середовищем діяльності суб'єктів господарювання, оскільки підприємство завжди було надзвичайно чутливим до змін, що в ньому відбуваються. На результати діяльності сільськогосподарського підприємства впливають природно-кліматичні умови; тривалість виробничого циклу, який інколи досягає кількох років і впливає на результати подолання загроз. Це ускладнює управління виробництвом в аграрному секторі, оскільки вимагаються у певні періоди значні фінансові ресурси.

Варто підкреслити, що для сільськогосподарського підприємства, в умовах сьогодення, дуже важливе значення відводиться екологічним загрозам, що пов'язані з використанням сучасних аграрних технологій. Природні ресурси для виробництва в аграрному секторі є частиною виробничих ресурсів, а їх видобуток призводить до забруднення природного середовища, виснаження ґрунтів, що у довгостроковій перспективі призводить до зниження ефективності виробництва в аграрному секторі.

Досліджуючи управління фінансовою безпекою щодо сільськогосподарського підприємства, слід врахувати, що основне призначення аграрного сектору – це забезпечення населення доступними продуктами харчування необхідної якості, в потрібному обсязі, а для жителів сільської місцевості – ще й створення робочих місць.

Забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства – це заходи, що спрямовані на підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в аграрному секторі, фінансової стійкості, ліквідності і забезпечення економічних переваг агровиробництва. А з іншої сторони, забезпечення фінансової стійкості

сільськогосподарського підприємства – це заходи, позитивно впливають на рівень та умови життя населення, яке безпосередньо зайняте в аграрному виробництві, а також на стан навколишнього середовища.

При забезпеченні фінансової стійкості необхідно чітко окреслити та виявити основні його загрози і побудувати їх класифікацію. Їх дослідження та характеристика необхідні для визначення та вжиття заходів протидії. Важливо брати до уваги не лише реальні, а й потенційні загрози, оскільки останні ймовірніше попередити. Потенційні загрози є небезпечнішими і непередбачуванішими, тому потребують ретельного дослідження та аналізу, оскільки наслідки потенційних загроз – неочікувані, а причини виникнення потенційних загроз – незрозумілі. Тому соціальні, екологічні, фінансово-економічні, технологічні, агроекологічні, виробничі, політично-військові ризики потрібно передбачити.

Це надасть можливість оцінити втрати доходу через вплив екологічних чинників, зниження доходу через недоступність до кредитних ресурсів, високий рівень корупції під час розподілу фінансових ресурсів в аграрному секторі, відсутність податкових пільг, негативний вплив матеріально-технічної бази на якість та конкурентоспроможність продукції, ймовірність отримання збитку через несприятливі природно-кліматичні умови, ймовірність втрати частини продукції через її псування, неможливість забезпечити належний рівень виробництва найважливіших продуктів.

Також важливим питанням забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є не лише виявлення потенційних та реальних загроз, а ще й розробка їх класифікації. Крім загальних загроз, які властиві господарюючим суб'єктам всіх галузей економіки, в аграрному секторі є також специфічні загрози, згруповані за певними ознаками в сукупності із заходами для їх попередження або усунення. Загрози для фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є досить різноманітними і мають складну структуру. Тому фінансова стійкість сільськогосподарського підприємства може бути забезпечена на основі

підвищення якісного стану елементів фінансово-господарської діяльності і на основі зменшення впливу чинників, що створюють загрози фінансовій стійкості.

Кризові явища, що характеризують розвиток сільськогосподарського підприємства, зумовили визначення внутрішніх загроз для фінансової стійкості як такі, що значно перевищують зовнішню небезпеку та можуть призвести до соціального вибуху, загальнонаціональних техногенних та екологічних катастроф, істотного обмеження можливостей керівництва держави вирішувати внутрішні проблем та діяти на міжнародній арені. Пропонується виділити класифікаційні ознаки загроз фінансовій стійкості сільськогосподарського підприємства за: походженням загроз, сферою життєдіяльності виробника та масштабом дій, природою їх виникнення, частотою дії, тривалістю впливу, ймовірністю настання, правомірністю, можливістю їх прогнозування та страхування, величиною втрат, об'єктом посягань, ступенем небезпеки та рівнем завершеності загроз.

За сферою дії загрози в аграрному секторі поділяються на виробничі (знос матеріально-технічної бази, нестача ресурсів, техніки, порушення технологічного процесу), галузеві, економічні і фінансові (несприятлива кон'юнктура ринку, нестабільність фінансово-кредитних відносин, неефективний менеджмент), екологічні (загрози від людини та довкілля), правові (нестабільність чинного законодавства). За частотою дії загрози поділяються на одноразові (виникають один раз, однак діють протягом тривалого періоду) та багаторазові (сезонні коливання попиту, нестабільність роботи переробних підприємств аграрної продукції). За рівнем прогнозованості виділяють прогнозовані загрози, тобто ті, які можна передбачити і вчасно локалізувати їхні наслідки. Прогнозування загроз відбувається на основі моніторингу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства для подальшої розробки і запровадження стратегічних, тактичних та оперативних заходів. На рис.3.2.

подана характеристика капіталізації сільськогосподарського підприємства, як одного із інструментів забезпечення фінансової стійкості

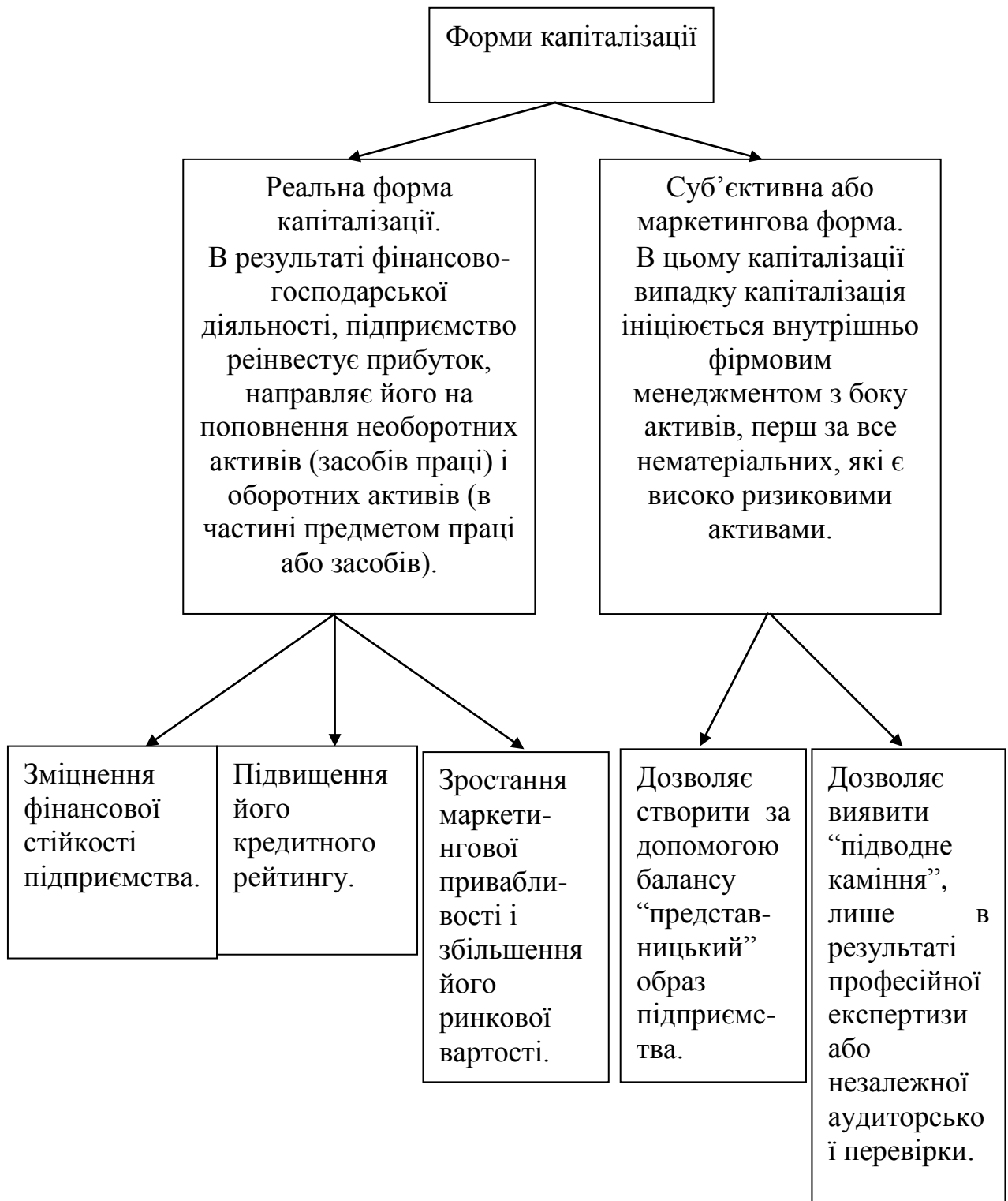

Рис.3.2. Характеристика капіталізації сільськогосподарського підприємства

Непрогнозовані загрози неможливо попередити, та й вони не підлягають опосередкованому впливу. Щоб мінімізувати їх негативний вплив, варто використовувати їх страхування. Тому, за можливістю страхування, непрогнозовані загрози можна поділити на ті, що страхуються, та ті, що не страхуються або страхуються частково. Також можна виділити незначні загрози, які не мають суттєвого впливу на результати діяльності сільськогосподарського підприємства, значні загрози, які супроводжуються фінансовими втратами та критичні загрози, що ведуть суб'єкти господарювання до банкрутства.

Втрата ринків збуту, монополізація економіки, відстала технологія виробництва продукції – все це відносять до довготермінових загроз (їх наслідки, як правило, тривають від 3-х до 5-ти років). Високий рівень інфляції, неефективну кредитну політику, підвищення цін на сировину, неефективний фінансовий менеджмент господарюючого суб'єкта тощо відносимо до середньотермінових загроз (які проявляються протягом 1-3

років). На рис.3.3. показано форми капіталізації сільськогосподарського підприємства для забезпечення його фінансової стійкості.

Рис.3.3. Форми капіталізації сільськогосподарського підприємства для забезпечення його фінансової стійкості

Короткотермінові загрози впливають на суб'єкти господарювання від одного кварталу до року. Короткотермінові загрози: нестача обігових коштів суб'єктів господарювання, сезонність збуту аграрної продукції, збільшення цін на паливо. За походженням загрози поділяють на зовнішні, тобто ті, які обумовлені впливом зовнішнього середовища (неконтрольовані) і внутрішні (спричинені недосконалістю функціонування суб'єктів господарювання). Обґрунтованою є думка, що зовнішні загрози пов'язані з природно-кліматичними умовами, недосконалістю фінансово-кредитної, податкової систем, загостренням кримінальної ситуації в сферах економіки, внутрішні пов'язані із недосконалістю систем та методів управління тощо. Невчасна і неадекватна реакція на загрози може спричинити банкрутство сільськогосподарського підприємства, тому їх треба попереджати на етапі формування показників і забезпечення фінансової стійкості. Тому, керівництво суб'єктів господарювання має створити систему спостереження за ними і запобігати їх наслідкам.

Вирішення існуючих дисбалансів, що сформувалися в аграрному сільськогосподарському підприємстві – це тривалий процес, тому актуально використовувати методи, завдяки яким можливо сформуванню об'єктивні висновки щодо стану розвитку його основних параметрів та забезпечення фінансової стійкості. Використання інформаційних даних є перевагою методу, однак через складність накопичення і відсутність методики акумулювання інформації велика кількість чинників, які впливають на забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства при оцінюванні - не враховуються. Також важливим є якісний склад експертної аудиторії, яка повинна бути компетентною у питаннях розвитку сільськогосподарського підприємства і для отримання об'єктивних результатів представляти інтереси різних фахових груп.

3.2. Шляхи удосконалення процесу управління фінансовою стійкістю підприємства

Аналіз наукових праць, які присвячені удосконаленню процесу управління фінансовою стійкістю за окремими складовими, показує, що найпоширенішим підходом вирішення цього питання є використання інтегрального оцінювання [13; 52; 91]. Основну увагу зосереджують на розрахунку або кількісної, або рейтингової оцінки окремих складових фінансової стійкості. Враховуючи важливість комплексної оцінки фінансової стійкості і визначення її впливу на розвиток сільськогосподарського підприємства, основну увагу зосереджено саме на цьому аспекту.

Для проведення інтегрального оцінювання фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства доцільно використовувати методику, яка проявляється у можливості:

- застосування мультиплікативної форми інтегрального індексу;
- нормування та інтегральної оцінки індикаторів і їх порогових значень;
- обґрунтування вагових коефіцієнтів.

Інтегральна оцінка фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства передбачає послідовність:

- формування множини індикаторів;
- визначення фактичних значень індикаторів;
- нормування індикаторів;
- визначення вагових коефіцієнтів;
- розрахунок інтегрального індексу фінансової стійкості.

Наступним етапом інтегральної оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є нормування, за якого індикатори-дестимулятори перетворюються в стимулятори. Нормування індикаторів здійснюється за максимальними значеннями (для індикаторів-стимуляторів) та мінімальними значеннями (для індикаторів-дестимуляторів) [36, с. 10].

Нормування перетворює індикатори різних розмірностей в безрозмірні величини до діапазону $[0, 1]$, а також уможлиблює зіставлення різноспрямованих індикаторів [35, с. 25–26]. Обґрунтування вагових коефіцієнтів є інформаційною базою для керованого впливу на рівень фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Для визначення вагових коефіцієнтів найчастіше використовують експертні оцінки, які є суб'єктивними в більшій мірі, оскільки засновані на припущенні експертів щодо розвитку явищ, які досліджують, а тому знижується наукова і практична цінність отриманих результатів. Саме тому визначення вагомості індикаторів при формуванні значення інтегрального показника потрібно здійснювати за допомогою методу головних компонент.

Розрахунок вагових коефіцієнтів проводять в такі етапи:

- побудова кореляційної матриці;
- виділення головних компонент та розрахунок факторних навантажень.

Формування системи індикаторів оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства доцільно виконувати враховуючи, що:

- обов'язково мають бути відображені в звітності;
- індикатори мають піддаватися якісному та кількісному виміру;
- повинні забезпечувати можливість оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Проведені теоретико-методологічні дослідження дали змогу сформуванню системи, яка охоплює індикатори забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Враховуючи галузево-регіональні особливості і наявні структурні проблеми, оцінку фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства запропоновано агрегувати за групами:

- економічний розвиток (виробництво продукції сільськогосподарства, у кг; частка сільськогосподарського виробництва, у %; забезпеченість енергетичними потужностями, у кВт; обсяг капітальних

інвестицій, у тис. грн; врожайність зернових і зернобобових культур, у ц/га; продуктивність праці, грн.);

- соціальний розвиток (середня заробітна плата в аграрному секторі; рівень зайнятості та безробіття; коефіцієнт депопуляції населення);

- продовольча безпека (калорійність раціону населення, ккал; рівень достатності споживання основних видів продуктів харчування, в розрахунку на одну особу, у %; частка витрат на продукти харчування, у %; обсяг виробництва зерна на 1 особу на рік, тон.)

- екологічна стійкість (рівень розораності сільськогосподарських угідь, %; коефіцієнт утилізації відходів; частка інвестицій на раціональне використання природних ресурсів, у %; обсяг внесення мінеральних добрив, у кг; частка домогосподарств з поганою якістю земельних ділянок, у %; частка технічних культур, у %).

Отже, використання підходів, методів, та індикаторів дослідження процесу забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства гарантувало надання йому комплексного характеру, а також допомогло отримати достовірні результати. Проведення наукового дослідження забезпечення рівня фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства передбачає певну послідовність етапів, з використанням певного переліку наукових методів, який опирається на принципи пізнання та певні методологічні підходи. Їх застосування дає можливість глибше пізнати об'єкт дослідження, особливості функціонування і розвитку в сучасних умовах і забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства.

Алгоритм аналізу забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства подано нижче. На основі дослідження сучасних наукових праць на першому етапі наукового пізнання вважаємо за доцільне:

- здійснити обґрунтування концептуальних характеристик забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства;

- здійснити структурно-функціональну характеристику алгоритму забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, визначити її основні завдання, функції та механізм забезпечення.

На другому етапі здійснюється структурно-функціональний аналіз та оцінка значущості забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. На основі ретроспективного аналізу потрібно проаналізувати сучасний стан і тенденції розвитку сільськогосподарського підприємства, розкрити його особливості, здійснити інтегральне оцінювання його розвитку і вплив на забезпечення його фінансової стійкості.

На третьому етапі здійснюється прогнозування параметрів фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, що допоможе виявити ключові його недоліки для формування пріоритетних напрямів, а також інструментів його розвитку для забезпечення фінансової стійкості. На четвертому (завершальному) етапі дослідження здійснюється узагальнення результатів, формування напрямів, інструментів реалізації потенціалу фінансової стійкості для забезпечення його стійкого розвитку. Це дозволить сформулювати комплексний висновок щодо забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Отже, методичні засади дослідження забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є сукупністю теоретичних положень, які викладені в певній логічній послідовності і забезпечують поетапність, конкретність та обґрунтованість наукового дослідження. Базуючись на загальнонаукових і специфічних принципах, авторська методика відображає сутнісні характеристики низки наукових підходів щодо виявлення взаємозв'язку розвитку сільськогосподарського підприємства і системи забезпечення його фінансової стійкості.

3.3 Розширення зони фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України

Для того, щоб дізнатися наскільки аналізоване нами підприємство ДДС ІОБ НААН України може розширити зону фінансової стійкості, визначимо запас фінансової стійкості (зону безпечності), під яким розуміють той обсяг реалізації, який забезпечує підприємству певну стійкість його фінансового становища. Результати розрахунків занесемо до таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Розрахунок запасу фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України за 2016-2020 роки

Показник	Рівень показника		Відхилення +/-
	На початок 2016 р.	На кінець 2020 р.	
1. Виручка від реалізації, тис. грн.	3838,69	6593,76	2755,07
2. Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн	2132,46	6094,66	3962,2
3. Прибуток, тис. грн	31,31	-145,62	-176,93
4. Сума умовно-змінних витрат, тис. грн.	1932,46	5132,66	3200,2
5. Сума умовно-постійних витрат, тис. грн.	200	962	762
6. Сума маржинального доходу (ряд 3 + ряд 5), тис. грн.	231,31	816,38	585,07
7. Частка маржинального доходу (ряд 6: ряд 1), %	6%	12%	6%
8. Поріг рентабельності, тис. грн.	3333,33	8016,67	4683,34
9. Запас фінансової стійкості			
тис. грн.	505,36	-1422,91	-1928,27
%	13,2	-21,6	-34,8

Поріг рентабельності (Прен) являє собою відношення суми постійних витрат у собівартості продукції до питомої ваги маржинального доходу у виручці:

$$\text{Прен} = \frac{200}{0,06} = 3333,33 \text{ тис.грн. на початок 2016 року;}$$

$$\text{Прен} = \frac{962}{0,12} = 8016,67 \text{ тис.грн. на кінець 2020 року.}$$

Визначимо запас фінансової стійкості ДДС ІОБ НААН України у 2020 році і проаналізуємо його.

На початок 2016 року щоб покрити всі витрати необхідно було реалізувати продукції на суму 3333,33 тис.грн., а на кінець для цього було необхідно 8016,67 тис.грн. Маємо збільшення порогу рентабельності на 4683,34 тис.грн. що оцінюється позитивно. Фактично виручка на початок 2016 року складала 3838,69 тис.грн. а на кінець 2020 року 6593,76 тис.грн. що вище порогу рентабельності на 505,36 тис.грн. та на -1422,91 тис.грн. відповідно. Виручка може зменшитися ще на 13,2 % і тільки тоді рентабельність дорівнюватиме нулю. На початок 2021 року зона фінансової незалежності залишається на досить низькому рівні (-21,6 %). Фінансово-господарська діяльність досліджуваного сільськогосподарського підприємства є збитковою.

Оцінка ризиків зниження фінансової стійкості важлива не тільки для інвесторів, які розглядають прийняття інвестиційних рішень, а також для менеджерів та керівників, щоб приймати рішення про те, як покращити фінансовий стан підприємства та продуктивність виробництва. Далі будуть використані фінансові коефіцієнти, які можуть бути включені в прогнозну модель оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Також будуть вивчені фінансові ризики сільськогосподарського підприємства.

Відповідно до таблиці 3.2 у регресійному аналізі є два типи змінних: незалежні змінні (15 фінансових коефіцієнтів) і залежні змінні (фінансовий стан підприємства). Всі дані про фінансові коефіцієнти розглядалися за допомогою аналізу лінійної регресії. Оскільки незалежні змінні включають 15 фінансових коефіцієнтів, множинна регресія була використана, щоб з'ясувати, який фінансовий коефіцієнт впливає на фінансовий стан підприємства.

Таблиця 3.2.

Перелік вибраних коефіцієнтів та їх вимірювання

Пояснення	Змінна	Розрахунок
Рентабельність активів	X1	Чистий прибуток/загальні активи
Рентабельність власного капіталу	X2	Чистий прибуток/власний капітал
Рентабельність використаного капіталу	X3	ЕВІТ/використаний капітал, де використаний капітал = загальні активи – поточні зобов'язання
Рентабельність капіталу	X4	Прибуток після оподаткування (ЕАТ)/загальна сума зобов'язань
Поточний коефіцієнт	X5	Поточні активи/поточні зобов'язання
Швидкий коефіцієнт	X6	(Оборотні активи – запаси)/поточні зобов'язання
Коефіцієнт швидкої ліквідності	X7	Грошові кошти та їх еквіваленти/поточні зобов'язання
Коефіцієнт покриття відсотків	X8	ЕВІТ (прибуток до вирахування відсотків і податків)/процентні витрати
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	X9	Продажі/дебіторська заборгованість
Коефіцієнт оборотності запасів	X10	Собівартість реалізованих товарів/запасів
Показник оборотності активів	X11	Продажі/загальні активи
Коефіцієнт оборотності чистого оборотного капіталу	X12	Продажі/(оборотні активи – поточні зобов'язання)
Показник оборотності основних засобів	X13	Продажі/основні засоби
Показник оборотності оборотних активів	X14	Продажі/оборотні активи
Відношення	X15	Загальна сума зобов'язань/власний

заборгованості власного капіталу	до	капітал
-------------------------------------	----	---------

Таким чином, будуть вивчені коефіцієнти ліквідності, ділової активності, прибутковості та заборгованості, та як ці коефіцієнти впливають на фінансовий стан досліджуваного сільськогосподарського підприємства. Для досліджуваного сільськогосподарського підприємства було розраховано такі фінансові коефіцієнти, як коефіцієнти рентабельності, коефіцієнти оборотності, коефіцієнти ділової активності, коефіцієнти ліквідності та коефіцієнти фінансової стійкості.

Рівняння 3.1 представляє модель лінійної регресії. Основною метою регресійного аналізу є знайти існуючу залежність (незалежність) і перевірити зв'язок, який показує залежність однієї змінної від інших. Оскільки кількість пояснювальних змінних більше однієї, то багатовакторна регресія підходить до рівняння 3.1.

$$y_i = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j * x_{ij} + \mu_i \quad (3.1)$$

У рівнянні 3.1, y – залежна змінна, β_0 використовується для визначення значення залежної змінної, коли незалежна змінна дорівнює 0, β_j - невідомі параметри, i та x - незалежні змінні, які представляють значення фінансових коефіцієнтів від X_1 до X_{15} . β представляє нахил (нахил) параметрів і μ_i - випадкова величина.

Описова статистика всіх вибраних змінних була виконана за допомогою програмного забезпечення MS Excel. Згідно з описовою статистикою середнє та стандартне відхилення вибраних змінних дещо відрізняються один від одного. Значення середнього, стандартного відхилення, мінімум і максимум X_8 відрізняються від усіх інших змінних. Причина в тому чисельник (прибуток до сплати відсотків і податків) з X_8 набагато більша за її знаменник (процентні витрати). Значення ексцесу і перекоосу обчислюються для перевірки нормальності даних. Для стандартного нормального розподілу рекомендовано, щоб величина ексцесу була нуль, що малоймовірно для реальних даних. Для нормального розподілу

перекос і ексцес повинні бути всередині діапазону ± 3 і ± 10 відповідно. Згідно з даними аналізу більшість значень перекосу та ексцесу показують, що дані, використані в дослідженні, є нормально розподілені.

Таблиця 3.3

Коефіцієнт інфляції дисперсії (VIF)

Змінна	VIF	1/VIF
X1	7,34	0,136
X2	3,34	0,299
X3	1,46	0,685
X4	5,17	0,193
X5	1,46	0,685
X6	1,14	0,877
X7	1,22	0,820
X8	1,36	0,735
X9	2,23	0,448
X10	1,28	0,781
X11	5,03	0,199
X12	1,09	0,917
X13	1,89	0,529
X14	5,2	0,192
X15	1,36	0,735

Щоб перевірити мультиколінеарність даних, критерій коефіцієнта інфляції дисперсії (VIF) був розрахований. Коефіцієнт VIF – це показник, який діагностує наявність мультиколінеарності між незалежними змінними.

Мультиколінеарність не є серйозною проблемою, якщо значення коефіцієнта VIF кожної пояснювальної змінної менше 10. В таблиці 3.3 описуються значення коефіцієнта VIF та 1/VIF. Усі значення коефіцієнтів VIF незалежних змінних менші за 10, отже, немає проблеми мультиколінеарності в даних. Дані можуть бути оброблені для подальшого аналізу.

У аналізі множинної регресії р-значення були розраховані всі 15 фінансових коефіцієнтів (змінних). порівняти з рівнем значущості. Якщо р-значення фінансового коефіцієнта більше 0,05 (рівень значущості), то цей

конкретний фінансовий коефіцієнт було вилучено з моделі та розраховано іншу регресію. Тому поетапно регресія була використана для визначення найменш значущого фінансового коефіцієнта в моделі, щоб визначити які фактори є достатньо значущими для управління фінансовою стійкістю досліджуваного сільськогосподарського підприємства та прогнозування можливості банкрутства.

З розрахунків видно, що р-значення X_6 є найвищим з інших значень. Отже, X_6 видаляється з моделі, і регресія запускається знову. З подальших розрахунків видно, що р-значення X_1 (рентабельність активів) є найвищим з інших значень. Отже, X_1 видаляється з моделі та регресія запускається знову. У таблиці 3.4 наведено результати регресійного аналізу. Р-значення всіх незалежних змінних менше значення значущості (0,05).

Таблиця 3.4

Результати ступінчастого регресійного аналізу

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна помилка	t	р-значення
Перекокс	0,319	0,005	58,320	0,000
X_3	-0,024	0,004	-6,030	0,000
X_4	0,295	0,029	10,270	0,000
X_5	0,057	0,001	52,430	0,000
X_8	0,000	0,000	13,070	0,000
X_{10}	-0,001	0,000	-2,410	0,016
X_{11}	-0,051	0,004	-12,470	0,000
X_{12}	0,001	0,000	5,790	0,000
X_{13}	-0,001	0,000	-3,900	0,000
X_{14}	0,022	0,002	11,040	0,000
X_{15}	-0,040	0,001	-45,030	0,000
R^2	0,683	Скоригований R^2	0,682	

Після застосування ступінчастої регресії результати представлені в таблиці 3.4. Усі вибрані змінні (фінансові коефіцієнти) статистично незначущі, оскільки р-значення всіх незалежних змінних менші за 0,05

З таблиці 3.4 можна зробити висновок, що наведені нижче коефіцієнти мають значний вплив на фінансову стійкість досліджуваного сільськогосподарського підприємства. Значущими фінансовими коефіцієнтами є: рентабельність використаного капіталу (X3), рентабельність капіталу (X4), коефіцієнт рентабельності (X5), коефіцієнт покриття (X8), коефіцієнт оборотності запасів (X10), коефіцієнт оборотності активів (X11), коефіцієнт оборотності чистого оборотного капіталу (X12), коефіцієнт оборотності основних засобів (X13), коефіцієнт оборотності поточних активів (X14) і коефіцієнт заборгованості до власного капіталу (X15). Отже, модель можна представити наступним чином.

$$Y = 0,319 - 0,024 X3 + 0,295X4 + 0,057X5 + 0,0001X8 - 0,001X10 - 0,051X11 + 0,001X12 - 0,001X13 + 0,022X14 - 0,040X15 \quad (3.2)$$

Результати ступінчастої регресії в рівнянні 3.2 показали, що рентабельність використаного капіталу (X3), оборотність запасів (X10), оборотність активів (X11), швидкість оборотності основних засобів (X13) і відношення заборгованості до власного капіталу (X15) негативно впливають на залежну змінну. Досліджуване сільськогосподарське підприємство повинно зменшити значення цих коефіцієнтів для підвищення фінансової стійкості, при незмінності всіх інших змінних. Збільшення на одну одиницю в X3, X10, X11 і X15 підвищать ризик зниження фінансової стійкості досліджуваного сільськогосподарського підприємства на 0,024, 0,001, 0,051 та 0,040 одиниць відповідно. Величина коефіцієнта X10 (оборотність запасів) дуже мала, навпаки, величина X11 (оборотність активів) є великою серед фінансових коефіцієнтів, які негативно впливають на фінансову стійкість досліджуваного сільськогосподарського підприємства. З іншої сторони, рентабельність капіталу (X4), коефіцієнт швидкої ліквідності (X5), коефіцієнт покриття (X8), оборотність чистого оборотного капіталу (X12) і коефіцієнт оборотності оборотних активів (X14) позитивно впливають на фінансову стійкість досліджуваного сільськогосподарського підприємства.

Тому ДДС ІОБ НААН України має збільшити значення рентабельності залученого капіталу, коефіцієнта швидкої ліквідності, оборотності чистого оборотного капіталу та оборотність оборотних активів. Таким чином, досліджуване сільськогосподарське підприємство підвищить свою фінансову стійкість, залишаючи всі інші змінні незмінними.

Висновки до розділу 3.

1. Земля, трудові, фінансові ресурси та матеріально-технічні засоби є основними складовими потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Сільськогосподарське виробництво є найбільш вразливим до різного роду загроз та ризиків, з низькою продуктивністю праці та високими трудовими і матеріальними витратами. Сьогодні досліджуване сільськогосподарське підприємство не гарантує досягнення фінансової стійкості і потребує негайного впровадження механізмів інноваційного забезпечення, яке перш за все передбачає поживавлення інвестиційної діяльності.

2. Для забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства дуже важливо, щоб вироблена ним продукція була конкурентоспроможною на ринку і відповідала високим вимогам до якості та стандартів продуктів харчування. Тому рівень витрат на виробництво сільськогосподарської продукції є показником, що впливає і характеризує рівень фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства.

3. Загрози фінансовій стійкості можуть виникати на різних етапах життєвого циклу аграрної продукції. В досліджуваному сільськогосподарському підприємстві ризик має місце на всіх стадіях господарського процесу: планування, залучення інвестицій, посів та догляд за культурами, найм сезонних працівників, збирання врожаю, транспортування. Згідно проведеного дослідження, серед найвагоміших зовнішніх загроз фінансовій стійкості сільськогосподарського підприємства є непослідовні законодавчі зміни, неефективний механізм державної

підтримки аграрного сектора, втрата ринків збуту, диспаритет цін, низький рівень доступності кредитних ресурсів, недобросовісна конкуренція, корупція та низька інвестиційна привабливість.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Провівши дослідження управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства, можна зробити наступні висновки.

1. Аналіз наукових і практичних робіт з теорії фінансової стійкості підприємств показав, що більшість дослідників тлумачать категорію «фінансова стійкість» як здатність підприємства повертатися до свого функціонального і структурного станів, зберігаючи адаптивні властивості, при цьому досягати запланованого результату розвитку із заданими характеристиками відхилень під впливом зміни зовнішніх факторів, а також ефективно протистояти несприятливому їх впливу.

2. Виокремлено основні й специфічні принципи теоретичного базису означень фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств: принципи комплексності, організаційної єдності, дотримання ієрархій, регулярності, доступності, оперативності, достовірності, повноти.

3. Вивчення підходів до означення категорії «фінансова стійкість підприємства» дав змогу виокремити серед них два основні: динамічний і системний. Так, відповідно до динамічного підходу слід виділяти такі види фінансової стійкості: стійкість першого роду, стійкість другого роду, адаптивна стійкість першого роду, адаптивна стійкість другого роду, комплексна стійкість, потенційна стійкість. Згідно з системним підходом виділяють такі види фінансової стійкості підприємства: загальна, абсолютна, нормативна, фактична, факторна, превентивна, реактивна, структурна. З практичної позиції слід виокремити активні й пасивні види фінансової стійкості підприємства. Пасивні види фінансової стійкості, що формуються на рівні структури підприємства: збалансованість, гармонічність і міцність; активні види фінансової стійкості, що формуються на основі потенціалу підприємства та вмотивованості керівництва: адаптивність, життєздатність, самозбереження, саморозвиток і самоорганізація. При оцінюванні фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств за періодом часу стійкість класифікують так: ретроспективна, поточна, прогнозована, стратегічна.

4. Дослідження факторів фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств показало, що всі фактори слід поділити на дві групи: екстенсивні й інтенсивні. Під екстенсивними факторами фінансової стійкості розуміють внутрішні ресурси підприємства, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості. До інтенсивних факторів належать відтворювальні фактори фінансово-господарської діяльності: накопичений досвід управління, його резистентний, адаптивний і самоорганізаційний механізми. Аналіз літературних джерел дав змогу класифікувати фактори фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств таким чином: за областю виникнення – зовнішні і внутрішні; за ступенем складності – прості і складні; за характером – статичні і динамічні; за охопленням економічних суб'єктів – колективні й індивідуальні; за тривалістю збурень – короткострокові та довгострокові; за рівнем реалізації – макроекономічні, мезоекономічні та мікроекономічні; за проявом – циклічні, систематичні, несистематичні; за ступенем впливу на стан сільськогосподарського підприємства – безкризові, мінімальні, підвищені, критичні, кризові.

5. Обґрунтовано, що процес розроблення методики управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства має складатися з кількох етапів: перший етап – розроблення та формування загальних підходів до управління фінансовою стійкістю; другий етап – розроблення підходів, принципів, моделей і методів аналізу фінансової стійкості; третій етап – розроблення підходів і методів прогнозування фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства; четвертий етап – розроблення підходів і методів забезпечення управління фінансовою стійкістю сільськогосподарського підприємства.

6. Описано особливості моделювання фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства: більшість параметрів підприємства мають нелінійний характер; до структур фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства входить велика кількість елементів і зв'язків; структури є нестабільними; деякі елементи є динамічними і мають

зворотний зв'язок; під час моделювання фінансової стійкості складно передбачити їх зникнення, оскільки більшість із них не мають горизонту існування.

7. Запропоновано модель діагностики фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, яка є відображенням ефективності управління всією операційною діяльністю, а також інформаційні інструменти факторного аналізу в управлінні їх фінансовою стійкістю з точки зору трьох ключових факторів: фінансової безпеки, платоспроможності та фінансового ризику.

8. Земля, трудові, фінансові ресурси та матеріально-технічні засоби є основними складовими потенціалу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Сільськогосподарське виробництво є найбільш вразливим до різного роду загроз та ризиків, з низькою продуктивністю праці та високими трудовими і матеріальними витратами. Сьогодні досліджуване сільськогосподарське підприємство не гарантує досягнення фінансової стійкості і потребує негайного впровадження механізмів інноваційного забезпечення, яке перш за все передбачає поживлення інвестиційної діяльності.

9. Для забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства дуже важливо, щоб вироблена ним продукція була конкурентоспроможною на ринку і відповідала високим вимогам до якості та стандартів продуктів харчування. Тому рівень витрат на виробництво сільськогосподарської продукції є показником, що впливає і характеризує рівень фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства.

10. Загрози фінансовій стійкості можуть виникати на різних етапах життєвого циклу аграрної продукції. В досліджуваному сільськогосподарському підприємстві ризик має місце на всіх стадіях господарського процесу: планування, залучення інвестицій, посів та догляд за культурами, найм сезонних працівників, збирання врожаю, транспортування. Згідно проведеного дослідження, серед найвагоміших

зовнішніх загроз фінансовій стійкості сільськогосподарського підприємства є непослідовні законодавчі зміни, неефективний механізм державної підтримки аграрного сектора, втрата ринків збуту, диспаритет цін, низький рівень доступності кредитних ресурсів, недобросовісна конкуренція, корупція та низька інвестиційна привабливість.

Список використаних джерел

1. Алексєєв А. А., Алексєєв Д. А. Практичні моделі макроекономіки. Київ : Наук. думка, 2006. 266 с.
2. Бакунов О. О., Сергєєва О. В. Концептуальні основи управління економічною стійкістю підприємства : монографія. Донецьк : Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган- Барановського, 2010. 230 с.
3. Березін О. В., Карпенко Ю. В. Теорія і практика забезпечення ефективного використання потенціалу підприємств : монографія. Полтава : ІнтерГрафіка, 2012. 203 с.
4. Бойко В.В. Пріоритети та інструменти розвитку сільських територій в системі забезпечення економічної безпеки України: монографія. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2017. 426 с.
5. Бондаренко О. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання // Економіка та держава. 2018. Випуск № 6. С. 21 – 24.
6. Варналій З. С., Прокопенко Н. С., Тимошенко А.О., Куцик О. І., Моделювання системи фінансового забезпечення розвитку малих підприємств. // Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2017. Випуск № 4 (22). С. 50 – 56
7. Гайдуцький П.І. Структурні перекося і ризики кризи в АПК. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 38-46.
8. Герасимчук Н.А. Економічні і фінансові ризики: навчальний посібник. Київ: Компринт, 2015. 288 с.
9. Геращенко І. О. Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). Х.: НТУ «ХП». 2017. № 24(1246). С. 124–128.

10. Гонта О., Кальченко О. Фінансове планування на підприємствах реального сектору економіки // Проблеми і перспективи економіки і управління. 2017. №4(12). С. 128 – 133.

11. Григоренко Я.О. Науково-методичні засади комплексного оцінювання аграрного потенціалу регіонів України для забезпечення її економічної безпеки. Агросвіт. № 11. 2017. С. 70–76.

12. Григорська Н. М. Управління економічною стійкістю підприємства в розрізі наукових надбань та сучасних підходів. *Економічний вісник НТУУ “Київський політехнічний інститут”*. Київ, 2012. № 9. С. 241-247.

13. Гуторов А.О. Інвестиційне забезпечення корпоратизації капіталу в аграрному секторі економіки (аналітичний огляд). Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 64 с.

14. Докієнко Л. М. Концептуальні підходи до комплексної діагностики фінансової стійкості підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 14. С. 25-31.

15. Дропа Я. Б., Макаренко У. Б. Концепція модернізації управління фінансовими ресурсами розвитку національної економіки України // Науковий журнал “Причорноморські економічні студії” м. Одеса. 2019. Випуск 37. С. 191 – 198.

16. Жукевич С. М. Діагностика фінансово-економічної стійкості суб’єкта господарювання: концептуальний підхід. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5-6(63). С. 206-211.

17. Заросило В.О. Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. Наукові праці МАУП. № 52(1). 2017. С.17–22

18. Калюжна Н. Г. Ресурсний потенціал як базисний рівень структуризації потенціалу підприємства. *Вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. Херсон, 2016. Вип. 17(1). С. 83-86.

19. Кампо Г.М., Дочинець Н.М., Гаврилець О.В. Оцінка фінансової стійкості підприємств України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2017. № 49. С. 150–158

20. Ключ Ю. І. Удосконалення підходів до оцінювання економічної стійкості промислових підприємств. *Бізнес-навігатор*. 2019. № 54. С. 123-126.

21. Козловський С. В., Мазур Г. Ф. Забезпечення стійкості сучасної економічної системи – основа економічного розвитку держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 1. С. 5-12.

22. Косарева І. П., Удовик Є. М. Удосконалення системи управління фінансовою стійкістю підприємства. Електронне наукове фахове видання. 101 Глобальні та національні проблеми економіки. Вип. 23. 2018. URL: <http://globalnational.in.ua/archive/23-2018/48.pdf>.

23. Костюк Т.О. Економічна безпека сільського господарства України: сучасний стан та прогноз. *Агросвіт*. 2017. № 17. С. 53-62

24. Корчевська Л.О., Адвокатова Н.О. Вартісний підхід до визначення фінансової стійкості підприємств. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2021. Вип. 1 (76). С. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2021.1.25>.

25. Костирко Л. А. Аналіз потенціалу фінансової стійкості в системі управління вартістю підприємств. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 4. С. 122–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VISUNU_2015_4_24

26. Кузьменко О. К., Труфанов І. А. Економіко-математичні методи і моделі розподілу та використання ресурсів на підприємстві. *Молодий вчений*. 2019. №1. С. 678–682. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/1/158.pdf>

27. Краснокутська Н. С. Управління потенціалом підприємства : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Полтава, 2011. 38 с.

28. Кривов'язюк І. В. Концептуальна модель та принципи діагностики потенціалу фінансово-економічної стійкості корпорації. *Молодий вчений*. 2018. № 3(1). С. 354-358.

29. Лазоренко В. В. Моделювання оцінки фінансової стійкості підприємства сфери послуг : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.11. Полтава, 2019. 202 с.

30. Лазоренко В. В. Аналіз методів оцінки фінансової стійкості підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. Вип. № 1(13). С. 124–128.

31. Лищенко М.О. Аналіз фінансової стійкості підприємства як елементу забезпечення фінансової стабільності роботи підприємства. Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. 2018. № 2. С. 49–56.

32. Мамонтова Н. А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення (на прикладі підприємств харчової промисловості) : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01. Київ, 2009. 17 с.

33. Матушевська О. А. Визначення зовнішніх факторів економічної стійкості підприємств промисловості. *Вісник СевНТУ. Економіка і фінанси*. Севастополь, 2012. Вип. 130. С. 126-130.

34. Мельник О.І. Іноземне інвестування як фактор розвитку аграрного сектору України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 2. 2019. С. 32- 37.

35. Могилова М.М. Основні засоби сільськогосподарських підприємств: стан, оцінка, відтворення : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 404 с.

36. Навроцький С.А., Палюх О.М. Комплексна оцінка ефективності розвитку аграрного сектору України з урахуванням впливу державного фінансування. *Економічний часопис ХХІ*. 2015. № 3–4(1). С. 88–92.

37. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки фінансової стійкості підприємств торгівлі : монографія / І. В. Нагорна та ін. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2020. 133 с.

38. Патика Н.І. Іноземні інвестиції в сільському господарстві України: сучасний стан та вплив на його розвиток. *Інвестиції: практика та досвід*. № 5. 2018. С. 26-31.

39. Погріщук Г. Б., Руденко В. В. Управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах ринкової турбулентності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 773-778.

40. Проволоцька О.М., Воронкова А.В. Сучасні тенденції фінансової стійкості вітчизняних підприємств. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2018. № 1 (83). С. 129–133.

41. Радченко О.Д. Фінансовий потенціал сталого розвитку аграрного сектора. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 27-38

42. Рубан Т. Є., Білоброва І., Кандиба К. Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства. *Економіка*. 2014. № 6 (120). С. 67–73

43. Рябенко Г.М., Сарафін О.В. Загрози та шляхи зміцнення економічної безпеки аграрних підприємств в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №13. С. 356-363. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/72.pdf>.

44. Савицька О. М., Гафтуняк М. І. Методичні підходи до оцінювання стану управління ресурсним забезпеченням в контексті підвищення фінансової стійкості / *Збірник наукових праць “Сучасні підходи до управління підприємством”*. Вип. №4. 2019. URL: <http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/180684/180690>

45. Семененко О. В. Узагальнюючі підходи до оцінки економічної стійкості підприємств легкої промисловості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Мукачево, 2015. № 2(4). Ч. 2. С. 102-107.

46. Стратегія сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80>

47. Стрішенець О. Аналітичний огляд фінансової стійкості підприємства / О. Стрішенець // *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. – 2018. – Р. 3. – С. 58–65

48. Сухенко Л. В. Фінансова стійкість : економічна сутність та місце в загальній стійкості підприємства. Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. 2012. № 1. С. 189–198.

49. Утенкова К.О. Дестабілізуючі чинники зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та їх вплив на економічну безпеку. Економіка та держава. 2019. №8 . С. 44-50.

50. Утенкова К.О. Економічна безпека аграрного сектору: сутність та функціональні складові. Агросвіт, 2018. № 17. С. 42-47.

51. Халатур С. М., Павлова Г. Є., Рудакова В. Ю., Матвійчук Є. Д. Методичні аспекти управління фінансовою стійкістю аграрних підприємств в умовах їх діджиталізації. Агросвіт. 2021. № 21-22. С. 19–26. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.21-22.19

52. Хринюк О.С., Бова В.А. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6121>

53. Цал-Цапко Ю. С. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2008. 566 с.

54. Цямрюк Ю. С. Зміст економічної стійкості підприємства та методи її аналізу. URL: http://sui.ai.edu.ua/projects/icmiuiep/download/conference-2009-section-2-1-tsyamryuk_yus-report.doc.

55. Череп А. В., Матушевська О. А., Каткова Н. В. Економічна стійкість суднобудівних підприємств: сутність, оцінка, механізм забезпечення : монографія. Миколаїв : НУК, 2017. 176 с.

56. Шаблиста А. М. Фінансова стійкість підприємства: сутність та методи оцінки. *Економіка і прогнозування*. 2006. № 2. С. 46-57.

57. Шамрін Р. В. Розробка методик оцінки економічної стійкості підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. №4(8). С. 103-107.

58. Шевчук В.О., Іванюк У.В. Аграрний сектор і економічний розвиток України: монографія. Львів: ПАІС, 2018. 432 с.

59. Юрій Е.О., Бербека Л.А. Дослідження фінансової стійкості в системі оцінки фінансового стану підприємства // Молодий вчений. 2017. Вип. 10. С. 1112-1117.

60. Яцух О. О., Захарова Н. Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка і управління». 2018. Т. 29. № 3. С. 173–180.

61. Adnan K., Ying L., Sarker S., Hafeez, M., Razzaq A., Raza M. Adoption of Contract Farming and Precautionary Savings to Manage the Catastrophic Risk of Maize Farming: Evidence from Bangladesh. Sustainability, 2019. №11. 29 p.

62. Artis M., Canova F., Gali J., Giavazzi F., Porters R. Business Cycle Dating Committee of the Centre for Economic Policy Research. London : Centre for Economic Policy Research, 2003. 14 p.

63. Ashimov A., Sagadiyev K. A., Borovskiy Yu. V. On the market economy development parametrical regulation theory. Kybernetes, The international journal of cybernetics, systems and management sciences. 2008. Vol. 37. № 5. P. 623–636.

64. Ayre, M., Mc Collum, V., Waters, W., Samson, P., Curro, A., Nettle, R., et al. (2019). Supporting and practising digital innovation with advisers in smart farming. NJAS-Wagen. J. Life Sci. 90–91:100302. doi: 10.1016/j.njas.2019.05.001

65. Barnes, A., Soto, I., Eory, V., Beck, B., Balafoutis, A., Sánchez, B., et al. (2019). Exploring the adoption of precision agricultural technologies: a cross regional study of EU farmers. Land Policy 80, 163–174. doi: 10.1016/j.landusepol.2018.10.004

66. Berest M. and Merenkova L. (2019). Evaluation and analysis of factors influencing the financial sustainability of engineering enterprises. Economics of Development, 18(3), 1-11. doi:10.21511/ed.18(3).2019.01

67. Bucci, G.; Bentivoglio, D.; Finco, A.; Belletti, M.; Bentivoglio, D. Exploring the impact of innovation adoption in agriculture: How and where

Precision Agriculture Technologies can be suitable for the Italian farm system? IOP Conf. Series Earth Environ. Sci. 2019, 275, 012004.

68. Clarence A. The Industrial Economy: its technological basis and institutional destiny. Boston : Houghton Mifflin, 1952. 450 p. 76. Cobb Ch. W., Douglas P. H. A theory of production. American Economic Review. 1928. Vol. 18. № 1. P. 139–165.

69. Hulse J. H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. New Delhi : Ottawa : Cambridge University Press India Pvt. Ltd. ; International Development Research Centre, 2007. 390 p.

70. Indicators of Sustainable Development: Framework and Methodology. New York : United Nations, 1996. 428 p.

71. Kates R. W., Parris T. M., Leiserowitz A. A. What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice. Environment: Science and Policy for Sustainable Development. № 3. P. 8–21.

72. Přemysl Písař (2019). European SMEs' value management based on controlling, financial analysis and ratios – empirical study. Investment Management and Financial Innovations, 16(4), 277-289. doi:10.21511/imfi.16(4).2019.24

73. Rotz, S., Duncan, E., Small, M., Botschner, J., Dara, R., Mosby, I., et al. (2019). The politics of digital agricultural technologies: a preliminary review. Sociol. Ruralis 59, 203–229. doi: 10.1111/soru.12233

74. Shamin, A.; Frolova, O.; Makarychev, V.; Yashkova, N.; Kornilova, L.; Akimov, A. Digital transformation of agricultural industry. IOP Conf. Series Earth Environ. Sci. 2019, 346, 012029.

75. Straková J., Jan Váchal, Kollmann J. and Talíř M. (2021). Development trends in organizational and management structures. Problems and Perspectives in Management, 19(2), 495-506. doi:10.21511/ppm.19(2).2021.39

76. Schumpeter J. A. Essays on Entrepreneurs, Innovations, Business Cycles and the Evolution of Capitalism / ed. by R. V. Clemence. New Brunswick : Transaction Publishers, 2000. 341 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Види економічної стійкості підприємства у залежності від факторів, що на неї впливають

Види	Характеристика
Внутрішня	Відображає такий стан трудового потенціалу, матеріально-речової і вартісної (грошової) структур виробництва і таку його динаміку, при якій забезпечуються стабільно високі натурально-речові й фінансові результати функціонування підприємства. В основі досягнення внутрішньої стійкості підприємства лежить своєчасне й гнучке управління внутрішніми і зовнішніми факторами його діяльності
Зовнішня	Слід визначати на основі стабільності економічного середовища, в рамках якого здійснюється його діяльність. Вона досягається відповідним макроекономічним регулюванням ринкової економіки
Загальна	Загальна стійкість підприємства може бути забезпечена лише за умови стабільної реалізації продукції й одержання виручки, достатньої за обсягом, щоб виконати свої зобов'язання перед бюджетом, розрахуватися з постачальниками, кредиторами, працівниками тощо
Спадкова	Визначається наявністю певного запасу міцності, досягнутого підприємством за період його попередньої діяльності, і яка захищає від впливу несприятливих дестабілізуючих факторів
Фінансова	Є відображенням стабільного перевищення прибутків над витратами, забезпечує вільне маневрування коштами підприємства і шляхом ефективного їх використання сприяє безперебійному процесу виробництва і реалізації продукції

Додаток Б

Таблиця Б.1

Принципи аналізу фінансової стійкості підприємства

Принцип	Характеристика
Національність	Урахування специфіки тієї країни, де функціонує підприємство
Науковий характер	Аналіз має базуватися на науковому підході (використання передового досвіду, новітніх методів досліджень)
Комплексність	Аналіз повинен охоплювати всі сторони діяльності підприємства, щоб установити його фінансовий стан і виробити необхідні заходи для поліпшення його функціонування
Забезпечення системного	Кожний досліджуваний об'єкт підходу до аналізу розглядається як складна динамічна система елементів, пов'язаних між собою і зовнішнім середовищем
Об'єктивність, конкретність	Аналіз має базуватися на достовірній точність інформації, а висновки і рекомендації - обґрунтовуватися точними аналітичними розрахунками
Дієвість	Аналіз повинен ефективно впливати на діяльність підприємства, дозволяючи його керівництву вчасно виявляти недоліки, а також сприяти попередженню виникнення їх у майбутньому
Плановість і систематично	Для цього необхідно організувати підприємству окремий підрозділ, що буде здійснювати аналіз його діяльності
Оперативність	Швидке і своєчасне проведення аналізу дасть змогу приймати правильні управлінські рішення, що відповідають поточній кон'юктурі ринку і пріоритетам розвитку підприємства
Демократизм	Участь в аналізі широкого кола співробітників підприємства забезпечує істотне підвищення його ефективності, що позитивно впливає на фінансові показники і згуртовує колектив

Додаток В

Таблиця В.1

Класифікація видів аналізу фінансової стійкості

Види аналізу фінансової стійкості	Характеристика
Залежно від мети і характеру аналізу	
Попередній	Проводиться до здійснення діяльності для обґрунтування управлінських рішень і планових завдань, прогнозування й оцінки очікуваного виконання плану, попередження небажаних результатів
Оперативний	Проводиться відразу після якої-небудь діяльності або у випадку зміни ситуації за короткий проміжок часу (добу, декаду тощо) здійснюється в процесі поточної роботи підприємства для оцінки дотримання запланованих показників
Підсумковий	Проводиться за певний звітний період часу (місяць, квартал, півріччя, рік). Його цінність полягає в тому, що діяльність підприємства вивчається комплексно і всебічно за звітними даними за відповідний період, цей вид аналізу застосовується для визначення ефективності діяльності за звітний період, оцінки фінансового стану, а також виявлення резервів
Перспективний	Застосовується для прогнозування основних фінансових показників (капіталу, валюти балансу) і результатів діяльності
Залежно від об'єкта дослідження	
Функціональний	Дозволяє виявити спеціалізацію діяльності підприємства, його місце на ринку, форми і перспективи взаємодії з іншими контрагентами ринку, а також оцінити ефективність і доцільність функцій, ним виконуваних. У результаті такого аналізу виявляються можливості підвищення прибутковості і ліквідності підприємства шляхом виключення неефективних.
Структурний	Проводиться за видами діяльності підприємства і дає змогу визначити склад і питому вагу контрагентів, а також його структуру доходів, витрат і прибутку
Операційно-вартісний	Завдяки цьому аналізу розширюється уявлення про прибутковість підприємства, вартість і рентабельність (або збитковість) конкретних видів діяльності. Дозволяє оцінити значення кожного виду діяльності у формуванні прибутку і розробити основні напрями політики за кожним контрагентом

Додаток Д

Таблиця Д.1

Класифікація макроекономічних показників фінансової стійкості

Класифікаційна ознака	Чинник
За економічним значенням	<p>1. Основоположні чинники, які визначають основні макроекономічні пропорції розвитку економіки держави (обсяг виробництва валового національного продукту, обсяг інвестицій, обсяг і структура капіталовкладень, обсяг грошової маси в обігу).</p> <p>2. Похідні чинники, що є результатом впливу основоположних (температура інфляції, структура розміщення грошової маси, обсяг платоспроможного попиту населення, рівень доходів споживачів, стан грошового, фінансового та фондового ринків, ринку кредитних ресурсів, ринку засобів виробництва, ринку робочої сили)</p>
За походженням	<p>1. Чинники, що виникають унаслідок дії об'єктивних економічних законів (закону грошового обігу, який зумовлює розмір грошової маси в обігу, її структуру, закон кругообороту капіталу, який визначає обсяг інвестицій та їх структуру).</p> <p>2. Чинники, що виникають у зв'язку з державним регулюванням економіки (наявність та характер податкової політики, політики регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, ринку кредитних ресурсів, грошового ринку, ринку цінних паперів)</p>
За характером впливу на економіку	<p>1. Чинники, що стимулюють розвиток економічної системи (зростання обсягів валового національного продукту, обсягів виробництва промислової продукції, збільшення обсягів інвестицій в економіку та перевищення їх обсягу над амортизацією).</p> <p>2. Чинники, які негативно впливають на розвиток економіки, тобто є основною передумовою стагнації економіки (скорочення обсягів інвестицій при одночасному перевищенні амортизаційних відрахувань над розмірами валових інвестицій, зростання собівартості продукції при одночасному скороченні обсягів виробництва, збільшення податкового тиску, негативні зрушення в структурі витрат на виробництво (реалізацію продукції, робіт, послуг))</p>
За характером впливу на результати фінансово-фінансовому стані підприємств	<p>1. Прямі чинники, зміни яких відразу відбиваються на (зміни податкової політики економічної діяльності - ставок, умов сплати податків, пільг тощо, амортизаційна підприємства політика, грошово-кредитна політика та ін.).</p> <p>2. Опосередковані чинники (до них належать основоположні)</p>

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Нормативні значення показників фінансової стійкості підприємства

Показник	Рекомендоване значення, тенденції, зміни
Коефіцієнт фінансової автономії	Критичне значення — 0,5, збільшення
Коефіцієнт фінансової залежності	Критичне значення — 2, зменшення
Коефіцієнт фінансового ризику	$\leq 0,5$, критичне значення — 1
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0 — збільшення
Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень	0,5
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,4
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,6